

1.

ZNANSTVENA
REVUJA

IZDAJA
ANOVA
DRUŽBA
UREDNIRI

PREZRIVE
PREVIGIAR
KATSENERI

1.

IZDAJA ANOVA DRUŽBA UREDNIRI

Vsebina I. zvezka.

	Stran
Naš čas. (Dr. A. Ušeničnik)	1
Simon Gregorčič. (Fr. Terseglav)	6
Vzhodno cerkveno vprašanje v luči moderne historiografije. (Dr. Fr. Grivec)	18
Današnje naloge katoliške cerkve. (L. Lenard)	26
Izpoved modernega protestanta. (Dr. A. Ušeničnik)	29
Balkanski problemi. (Dr. Jos. Gruden)	31
Meunier v Pragi. (Ferd. Cilenšek)	33
Nove knjige. F. Ks. Meško: Mir božji. (Dr. Fr. Grivec). — Dr. Dragotin Lončar: Politično življenje Slovencev. (A. U.) — A. Kržič: Kratka katehetika. (Dr. I. S.) — P. Bourget - Kalan: Razporoka. (A. U.) — Dr. Bertrin: Kritična razprava o lurških dogodkih. (A. U.) — Lapponi: Hypnotismus u. Spiritismus. (Dr. Fr. Dolšak). — Petrovskij: Pervye gody dejateljnosti V. Kopitarja. (F. G.) — Pavissich: Cancro civile. (A. U.)	35
Listek. Loreto in „Casa santa“. — Cerkev in politika na Ruskem. — Fra Jacopone da Todi. — „Sveta Melanija“. — Prva francoska ljudska univerza. — „Slavorum litterae theologiae.“ — Družba sv. Mohorja. — Ljudska knjižnica. — Jan Magiera. — Iz slovenske kulturne zgodovine.	43

„Čas“ izhaja po desetkrat na leto. Naročnina: 5 K, za dijake 3 K. Naročnino sprejema: „Čas“ v Ljubljani, ali pa: „Leonova družba“ v Ljubljani (po položnicah).

.... Tiskarna „Katoliškega tiskovnega društva“ v Postojni.

„Čas“.

Uredniki: dr. Fr. Grivec, prof. Evg. Jarc, dr. A. Ušeničnik. — **Izhaja:** po desetkrat na leto. — **Naročnina:** 5 K, za dijake 3 K. **Naročnino sprejema:** „Čas“ v Ljubljani (po nakaznicah) ali „Leonova družba“ v Ljubljani (po položnicah).

V prvem zvezku „Časa“ smo posvetili daljši članek spominu **Simona Gregorčiča**, zato smo morali odložiti več manjših že pripravljenih študij. „Čas“ bo prinašal razprave (v obsegu do pol pole) iz raznih strok človeškega znanja, zlasti študije o aktualnih vprašanjih moderne kulture. Opozarjal bo na velike pridobitve našega časa, a opozarjal tudi na velike zmote naše dobe. Upamo, da nas bo podpirala vsa misleča in dobrohoteča slovenska inteligenca!

Svojo pomoč je nam obljubila cela vrsta sotrudnikov, zato je upravičena nada, da bo list ustrezal z raznovrstno in izbrano vsebino. Navedimo le imena nekaterih gg.:

Luka Arh , profesor, Št. Vid.	Dr. Jan. Ev. Krek , profesor, Ljubljana.
Dr. A. Breclj , zdravnik, Gorica.	Dr. Jos. Mantuani , ur. c. kr. dvorne knjižnice, Dunaj.
Dr. Jos. Debevec , profesor, Kranj.	L. Lenard , Krakov.
Dr. Jos. Demšar , profesor, Št. Vid.	Dr. A. Levičnik , zdravnik, Ljubljana.
Dr. Jos. Dermastia , odvetn. konc., Gorica.	Dr. Fr. Lukman , Slov. Bistrica.
Dr. Fr. Dolšak , zdravnik, Ljubljana.	Dr. A. Pavlica , profesor, Gorica.
Dr. Jos. Gruden , profesor, Ljubljana.	Dr. G. Pečjak , profesor, Ljubljana.
Dr. Iv. Janežič , profesor, Ljubljana.	Bog. Remec , profesor, Ljubljana.
A. Jarc , profesor, Št. Vid.	Iv. Sušnik , kanonik, Ljubljana.
Dr. Iv. Knific , profesor, Št. Vid.	Fr. Terseglav , urednik, Ljubljana.
Dr. Fr. Kos , profesor, Gorica.	Avg. Žigon , Gradec.

Obljubilo nam je doslej pomoč že tudi več drugih **Slovanov**, n. pr. Poljaki: **Tadej Grabowski**, lektor hrvaškega jezika na krakovskem vseučilišču, **dr. Feliks Koneczny**, vseučiliški knjižničar in urednik revije »Świat słowiański« (Krakov), **Jan Magiera**, profesor (Nowy Sącz), **dr. Maryan Zdziechowski**, vseučilišni profesor (Krakov); Čeh: **Frant. Žundálek**, pisatelj (Praga) i. dr.

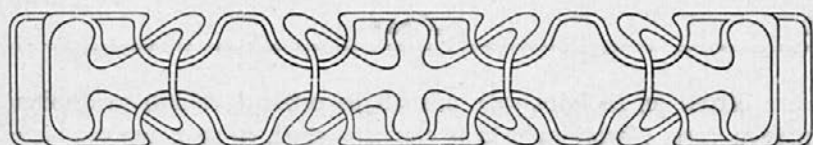
Prosimo vse p. n. prijatelje, da bi nam blagovolili sporočiti imena znancev, katerim naj bi poslali „Čas“ na ogled. Ker so tiskovni stroški zelo narasli, more le veliko število naročnikov pripomoči, da se list vedno bolj razvije.

Imena p. n. gg., katerim naj se pošlje „Čas“ na ogled:

<i>Naslovi</i>		<i>Naslovi</i>	
1		6	
2		7	
3		8	
4		9	
5		10	

V Ljubljani, dne 18. decembra 1906.

Uredništvo „Časa“.

Naš čas.

Spoznavaj sam sebe! – Gnôthi savtón! – ta izrek grške modrosti velja posamezniku, a velja tudi narodom. Prvo, kar je narodom potrebno, je spoznanje samega sebe. Brez samospoznanja je vse delo polovično, brez jasnih ciljev, brez ravnih potov. Narod živi, a ne ve čemu; dela, a ne ve zakaj; gre, a ne ve kam.

Živimo pa v času. Tudi narodi žive v času. Čas nas obteka krog in krog. Kaj je čas? Že Avguštin je tožil, da ne more prav povedati kaj. A gotovo je, ko govorimo o našem času, da mislimo na vsoto vseh tistih vplivov, ki so se v teku let in stoletij nakopičili ter sedaj delujejo na vsakega izmed nas. Naš čas – to so nazoni sodobnega človeštva. Naš čas – to so vse pridobitve, ki so dozorele v naši dobi. Naš čas – to so vse ustanove, ki jih je ustvaril moderni človek. Naš čas – to je vse to, kar imenujemo moderno kulturo.

Narod, ki hoče spoznati sam sebe, mora potemtakem poznati naš čas. V času živi in se giblje, zato mora poznati njega dobre in slabe strani, njega vrline in napake, njega blagodejne in zlodejne vplive. Kaj ima dobrega naš čas, kaj ima slabega? Kar je dobrega, to si mora narod osvojiti, kar je slabega, mora izločiti!

Naš čas nosi na sebi vse znake krize. Nakopičilo se je v njem silo bogastva, silo moči, a brez reda, brez harmonije; vse je še kaotično, vse čaka stvarivnega ukaza, stvarivnega klica „fiat“: Bodi luč! bodi red! bodi soglasje! V prehodni dobi živimo, to čutijo vsi. Vsi tudi čutijo, da kljub silnemu napredku ni pravega zadovoljstva. Neki nemir, neki dvom leži na duši modernega človeštva, da se meče semterja. Človeštvo čaka, da rešijo moderni miselci veliko uganko življenja, a beže leta in leta, beži življenje, rešitve pa ni! — — —

Krivo je, če kdo noče poznati in priznati velikih pridobitev našega časa. Narodom celo je zapisana smrt, če se z nepoznanjem izolirajo, osamijo, če se ne spuste v delavno tekmo z drugimi vedno napredujočimi narodi. Čas bo šel čeznje in jih bo zagrnil v smrt in pozabo! Zakaj bi pač tajili, kar je resnično in dobro? Saj je v napredku tudi mnogo naših sil, saj je sploh naše, kar je spočel bogopodobni človeški um in ustvarila pravična človeška dlan. Saj je en Oče nad nami in vsi mi smo bratje, bratje vsi narodi!

Kdo bi opisal velikanski napredek našega časa? Veda hiti dalje in dalje in kar ona odkriva, uporablja bolj in bolj tehnika. V sto letih se je svet ves predrugačil! Ko je potoval pred tristo leti pogumni Fernando de Magelhaens okoli sveta, se je vrnila ena izmed njegovih ladij čez tri leta domov (on sam je poginil in z njim so šle v izgubo vse druge ladje). L. 1880 je Jules Verne sanjal, da bo mogoče priti v 80 dneh okrog sveta, a danes je dejansko mogoče priti že v 64 dneh. Pred sto leti še ni bilo pravih železnic, ne parnikov, ne velikih železnih mostov, ne velikanskih tunelov. Ni bilo svetovne pošte, ne telegrafov, ne telefonov. Teme še niso razsvetljevali ne petrolej, ne plin, ne elektrika. Po tvornicah še niso bučali orjaški motorji. Umetniških del ni še obnavljala fotografija. Spektralna analiza še ni prodrla v globine nebesnih svetov. Če je že Newton odkril velik zakon gravitacije, je pa vendar šele naša doba spoznala vso harmonijo vesoljstva. Na podlagi računov odkriva naša doba nove planete v vesoljstvu, na podlagi računov odkriva nove elemente v tvari. (Primeri „periodični sistem elementov“, ki ga je odkril Mendelejev!) In če je darvinizem zmota, je vendar nehote pokazal globoko smotrnost, ki vlada v najtajnejših pojavih vseh živih stvari.

Nič manjši ni politično-socialni napredek. Res da je še nerešeno veliko socialno vprašanje, a to vprašanje je ustvaril izvečine ravno napredek naše dobe. Moderne iznajdbe, moderna tehnika, poraba para, plina in elektrike so bile mogočen faktor, ko je nastajalo socialno vprašanje, zato se ni čuditi, če vprašanje še ni rešeno. Človeštvo ni iskalo odgovora, ko še ni bilo vprašanja. A sedaj se deluje na vseh poljih, da se rešitev problema pospeši. Ustave se „demokratizirajo“, da bo ljudstvo lahko sodelovalo in odločevalo o življenskih vprašanjih delavskih stanov; izobrazba se „socializira“, t. j. nastajajo ljudska izobraževališča, da se ljudstvo

vzgoji, izomika, dvigne in zave svoje naloge, svojih dolžnosti in svojih pravic. Snujejo se zadruga, hranilnice, posojilnice, kmetijska društva. Ustanavljajo se stavniška društva, delavski domovi, domovi poslov, domovi v varstvo deklet, ubožnice, bolnišnice, sirotišnice, zavetišča za zanemarjene otroke, družbe treznosti in zdržnosti. Dan za dnevom napreduje socialna higiena: veda preučuje kali bolezni, zdravstvena policija skrbi za snago, grade se vodovodi, ustanavljajo zavodi za alkoholike, zdravilišča za živčno-bolne, jetične, snujejo se društva, ki jim je namen širiti zmisel za profilakso, za zdrav način življenja, ki bi se ž njim ljudje raznih bolezni obvarovali. Napredek povesod! Excelsior! —

Ne! uganka je človeški duh, uganka človeško srce! Ta velikanski napredek je omotil človeškega duha. Ker si je osvojil in usužnjil toliko prirodnih sil, se je prevzel in začel lastiti suverénsko gospostvo. Le to je dejansko, kar on otipa, le to resnično, kar on vidi! Kar je empirično, le to je pozitivno, le to je resnično! Vse drugo — laž, prevara, iluzija, kvečjemu: morda je, morda ni, kdo ve? Skepsa, agnosticizem! Človeški duh misli, da je izmeril vesoljstvo, a izgubil je v metežu vesoljstva izpred oči to, kar je prvo in najvišje, točke-stalnice, večne tečaje, edino-rešilne cilje! Toliko vrlin ima naš čas; silen je njegov materialni napredek, velik socialni napredek, čudovit znanstveni napredek; a kje sta religiozni in nravní napredek? Velik del človeštva se je potopil v materializem. Drugi del ima še zmisel za nravnost in religioznost, a izgubil je počela religioznosti in z njimi izgubil osnove nravnosti; izgubil se je v monizem.

Materializem že sicer propada, ne v praktičnem življenju, a pač v znanstvu. Ginejo že tako drzki materialisti, kakoršen je I. U n o l d (Aufgaben und Ziele des Menschenlebens, Leipzig 1904), ki kratkomalo trdi, da je moderna kozmologija „eliminirala“ onostranski svet, psihologija dušo, biologija razloček med živaljo in človekom. Med samimi nasprotniki vstajajo možje, klicarji idealizma, ki odkrito izpovedajo, da je materializem le velika zmota naše dobe. Omenimo le R. Euckena in F. Paulsena. Eucken (Geistige Strömungen der Gegenwart, Leipzig 1904), glasno kliče: „Duša se ne da eliminirati!“ Materializem je zasušnjil človeka, zamoril mu je notranje življenje in pustil veliko praznoto. Življenje se je izprevrгло v kaos brez skupnih idej in ciljev. Potrebna je nova sinteza. Treba nam je prepričanja, velikih idej, ki vladajo vse

življenje in teženje, treba nam je velikih ciljev. Materialistična moderna kultura se mora „ponotranjiti, poduševiti“, dobiti mora notranjo enoto. Samo kopičenje znanosti brez notranje enote, brez sinteze v določeno svetovno naziranje človeka zbega in zводи v skepticizem, da postane „kulturni stroj“ brez moči nasproti vnanjemu svetu in vnanjim vtiskom.¹⁾ Sicer pa mora celo dr. I. U n o l d sam priznati, da je nравnost silno propadla, odkar je začela giniti vera v dogme. „Svobodomiselnost in razbrzdano življenje, brezverstvo in brezsrčnost, umski liberalizem in nравni libertinizem hodijo tako često skupaj, da je težko ločiti, kateri je učinek, a kateri vzrok. Če se modernemu človeku ne posreči prav rešiti vprašanja: je li mogoča nравnost brez religije? se je bati, da bodo moderni narodi po brezmerem pridobivanju in uživanju, po notranjem razkroju in vnanjih sovražnih vplivih propali. Že Carlyle je dejal: Današnja šola ne daje trdnih ciljev in idealov; brez voditeljev in ciljev blodi današnji rod v življenju. In to se doslej ni izboljšalo.“²⁾ Paulsen (Das deutsche Bildungswesen in seiner geschichtlichen Entwicklung, Leipzig 1906) poudarja zlasti pomen religije in krščanstva. „Naj sodi kdo sam zase o religiji, kakor mu drago, o tem ni mogoč dvom, da je važen, morda sploh najvažnejši kos zgodovinske življenske vsebine človeštva; tudi danes še, dasi sedaj pa sedaj oznanjajo, da je že mrtva, imenitna prvina našega duševnega življenja. Nje sledi so v zgodovini vsepovsod; kot povsotna prvina oživlja krščanstvo, krščanska vera, krščansko načelo vse življenske pojave zapadnega sveta. V umetnosti in poeziji, v arhitekturi in muziki, v filozofiji in vedi, povsod nahajamo krščanstvo kot vsepovsotno življensko vsebino . . . Prav tako je odločevala religija pri vsaki točki politične zgodovine. Ni za ped ni zgodovinske zmelje, ki bi ne bila pod vplivom krščanstva in Cerkve. Tudi še danes ne more nihče mimo iti, ne da bi se izrekel o krščanstvu, pozitivno ali negativno; pobijati ga, se tudi pravi priznavati njegov pomen!“

Tako torej resni možje poudarjajo pomen religije in oznanjajo religijo, a če bliže pogledamo, opazimo, da je tista religija le samovoljen subjektivizem in protisloven monizem. Subjektivno opirajo vso religijo na čustvovanje, objektivno pa istovetijo vse bitje z božanstvom. A kakšen zmisel naj ima dolžnost, če je vsa

¹⁾ Primeri o Euckenovih idejah Hist. pol. Bl. 136^a 1905. str. 307 sl.

²⁾ o. c. I. 2.

religija produkt čustev, kakšen zmisel npravnost sploh, če je vse božanstvo, vsak pojav pojav božanstva, vse življenje življenje božanstva? Kaj pa je potem tisti obupni krik bede, ki ori nad premetajočimi se masami proletariata? Krik bednega božanstva? Kaj pa je tisti gnus propalosti, ki se dviga nad mračnimi zidovi velikomestnih zakotij, tisti opoj rafiniranosti, ki preveva bleščeče budoarje velikomestnega sveta? Gnus božanstva? razkošje božanstva? Monizem je na videz lepa, a v resnici blazna zabloda modernega človeštva!

Zato je naša doba kakor Sfinga, ki gleda v čas s sanjaviim pogledom, brez upa, da bi se ji kdaj odkrila uganka življenja. Zvezde tekajo po večnih potih, vzhajajo in tonejo, Sfinga gleda s široko odprtimi očmi, a ne doume zmisla življenja. Naša doba se je odtujila Kristusu, ki je „pot, resnica in življenje,“ zato je kljub vsemu gigantskemu napredku bedna, razdvojena, brezupna! — —

Če je samospoznanje početek resničnega napredka, morajo narodi spoznati sami sebe. A ne bi spoznali sami sebe, če ne bi spoznali časa, ki v njem žive. Naš čas je poln bogastva, to bogastvo naj narodi spoznajo, priznajo in si osvoje. Toda naš čas je izgubil vero, vero naj narodi hranijo in čuvajo, kakor čuva človek punčico očesa. V tem oziru morajo narodi premagati čas, upreti morajo poglede kvišku, kjer je Kristus, ki je „včeraj in danes in vekomaj“. Iz večnosti sije luč, ki more edina razsvetliti temine človeškega bitja in žitja! Antej je srkal nepremagljivo moč iz rodne zemlje. Antej je podoba materialne kulture. Materialne kulture faktorja sta narava in delo. Delo, je dejal Marx, je oče bogastva, a mati bogastva je zemlja. Toda duh more dobiti moč le od zgoraj. Počelo npravne kulture je religija, a središče edino čiste in neizkaljene religije na svetu je Kristus! . . .

Kam gledaš, Sfinga, v neizmerno daljo? Iz višine je sinila Luč, ki sije iz vekov v veke, ter je vir resnice in življenja!

Dr. Aleš Ušeničnik.

Simon Gregorčič.

Končano je življenje poeta, ki ni zapustil nobenega dediča svojega bogatega pesništva. Ni ustvaril mogočne šole, ni bil učitelj izbranim izvoljencem, ki bi znali vkleniti neskladna razdvojena čustva v skladno, nepretrgano enotno formo kakor mojster Gregorčič; zavladal pa je široko po slovenski domovini v mladih srcih, ki so se vnela za vzneseni idealizem in blago otožnost duhovnika, ogrnjenege v črn plašč, ki ga je nosil po svojih rajnikih, po vzorih, sanjah in nadah. Posnemali so ga mnogi, skoro vsi razumeli, dosegel pa malokdo. Šele ko je pesništvo krenilo na čisto druga pota, ko je mirno svetožalje zašlo v ekstremen pesimizem brez tolažbe in ljubezni, premagajoče navidezno brezsmrtnost vesoljstva, šele tedaj so začeli postajati drugi začas večji kot Gregorčič. Sredi tujih motivov novih šol, impresionistiškega pesništva in verizma romansijejev, je postal ljubki melanholik Gregorčič osamljen. Toda nobeno novo naziranje ni moglo podreti svetišča, ki ga je slovensko ljudstvo postavilo svojemu ljubljencu. V ljudskem srcu je Gregorčiču zagotovljeno mesto, ki ga nima v njem niti naš pesnik prvak. Kajti Gregorčič ni bil interpret tujih misli, zajemal je vso svojo bol in razdvojenost, ne poznavajočo sarkazma, iz ljudske duše, ki ga je učila tudi močatosti in ponosa. Nobenega heterogenskega vpliva ni v tej samorasli poeziji — po soških valovih je bila uglašena, od južnega solnca razžarjena, od žilavosti zaslužjenega rodu, ki se mu hoče življenja in svobode, navdušena, sedaj od prevar potrta, sedaj nepremagljiva v svojem idealizmu.

Na teh tleh je vzraslo njegovo naziranje, se je razširjalo obzorje njegovega duhá. Domača gruda mu je vdihnila prve globlje misli, raznetila prva silnejša čustva. L. 1882 ko je izdal prvi zvezek svojih poezij, je bil svet njegovih idej že ves ustvarjen, ki ga pozneje ni nikdar več popravljaj. Bil je že tedaj na vrhuncu svojega nazora in pesem o „uzorih“, ki zaključuje prvo zbirko poezij je obenem zadnja konsekvence njegovega svetovnega naziranja.

Njegove misli nosijo pečat tiste zemlje, ki so jo njegovi očetje razorali, in domoljubje je najsilnejši in najizrazitejši motiv njegovih pesmi.

* * *

Gregorčičevo domoljubje je značilno. V prvem zvezku njegovih poezij, ki je najdovršnejši, se ni spuščal v abstraktna razmotrivanja o politički enoti vseslovanski, ni vpletal v svoje poezije nobenih staroslovanskih mitoloških reminiscenc in polemike o kulturni sili Slovanstva. Njegova mogočnost je priprosta, domovina, ki jo slika tožna in nežna, ne medel pojem, ampak prava slika malega naroda, ki stremi po širšem prosvetnem obzorju, po politički enakopravnosti ter se vzlic silnemu poletu svojih idealov vglablja v sanjavo melanholijo in brezplodne refleksije. Domovina Gregorčičeva ni ideal, kakoršnega so zasnovale ponosne sanje Slavjanofilstva, ni zgolj ponižna mučenka, ampak mati rodu, ki v njem vre uporno in mlado življenje. Otožni, razdvojeni akordi „Naše zvezde“ se družijo s srditimi, od narodnega entuziazma prekipevajočimi glasovi „Soče“ ter dosežejo svoj višek v „Pepelnični noči“, kjer je Gregorčič našel za narodnostno idejo pravi socialni moment.

Kako tihi in žalostni so zadnji verzi znane melodije:

Pridi zvezda naša, pridi
Jasne v nas upri oči,
Naj moj dom te zopet vidi
Zlata zvezda srečnih dni.

Ali pa pesem o pesnikovi srčni krvi, ki naj vnema rojake za domovinsko ljubezen: Mojo srčno kri škropite . . .

Najljubkejša izmed teh pa je ona o svetem večeru. Narodnostni motiv je navezan na sinove iz kmetiškega življenja.

Pod goro gre dekletce mlado
Ko svet obhaja sveto noč . . .

— — — — —
Kdaj srečno moje bo domovje?
Rešitve njemu le še ni?
Kaj mi razkrilo boš valovje?
Nadjá srce se in — boji!

Pri tem pesimizmu, ki drhti od pričakovanja boljše bodočnosti in se bolnostno boji prevar, ni obstal pesnik. Tožno domoljubje za salon, domovinska ljubezen en miniature in lahkotne sanje so pesniku, ki je stremil po obsežnejših mislih, postale pretesne. Šel

je v naravo, ki je poleg človeškega srca najlepša, najmogočnejša in najbolj resnična slika Vseuma. V njej je videl posebljeno, s krvjo in znojem pisano zgodovino svojega naroda, ki se je rodil na tej zemlji, v to prst nasejal semen in jo po svoje upodobil. Tudi valovi rek, ki namakajo to grudo, se skladajo z akordi, ki spajajo človeška srca s temi polji, s šuštenjem gozdov, s šumljanjem vodá in utripljaji rodeče zemlje. V enem najlepših trenutkov svojega življenja je zapel Gregorčič v proroški svečanosti naravi njen pontifikale. Spesnil je „Sočo“.

Nobena refleksija ga ne moti, nobeno mračno čustvo; v njegovem srcu je praznični dan. Ne vglablja se v posameznosti, ko vidi Sočo, kako se mu vali mogočno nasproti. Ne vidi barv in njihovih nians, ne vidi detajlov, čuti le neizmerno silo, življenje in kipenje, ki vre v teh valovih in ožarja nebo nad njimi. V tej masi, v tej sveži in mladi sili vidi vpodobljeno narodovo moč, ekspanzivnost njegove mladine.

„Krasna si hči planin!
Tvoj tek je živ in je legak,
Ko hod deklet s planine;
In jasna si kot gorski zrak
In glasna si, kot spev krepak
Planinske je mladine.“

In tu se strne pesniku prozorna, v vseh barvah lesketajoča se lepota Sočina z zelenjem trat, ki nosijo te valove v svojem naročju in višnjevimi griči, ki spremljajo vodovje. „Od doma se mi zdiš poslanka!“

In tej poslanki gre pesnik nasproti, da čuje njeno poslanstvo. Boljše in živejše kot kronika in anali mu pripovedujejo valovi o mrki žalosti, ki tlači njegovo ljudstvo, o robstvu, ki zastruplja kali, iz katerih se ima razviti narodova moč, o žalosti, ki je legla ljudstvu na srcé, zmračila njegove misli in skalila sijaj in lepoto teh vodá. Kot ogromna solza se mu zdi Soča „tožna in počasna.“

V pesniku vseodpuščajočega usmiljenja in ženskonežne ljubezni nastopi sedaj reakcija. Kajti v njem živi, ljubi, sovraži in vskipeva ljudska duša; potrta, toda ne strta, išče za svoje sile prostora, razvoja, svobode — ponižna sužnja se je uprla. Ljudska duša in Gregorčičeva, obedve tako sorodni, obedve uglašeni za rahla, topla in ljubka čustva in obenem zmožni za mogočne, osorne, v radosti, gorjú in srdu prekipevajoče afekte. Do take ekstaze srditosti in maščevanja se je povzpela Gregorčičeva duša v silni

boli, ko so soški valovi plakali za palimi slovenskimi junaki. Božajoče valovanje Gregorčičeve „Soče“ se izpremeni v divji, pe-neči tok. To je naša marselêza:

„Takrat se spomni bistra Soča,
 Kar gorko ti srcé naroča:
 Kar boče shranjenih vodá
 V oblakih tvojega nebá,
 Kar vode v tvojih bo planinah,
 Kar boče v cvetnih je ravninah,
 Tačas prodrvi vse na dan,
 Narasti, vskipi v tok strašan!
 Ne stiskaj v meje se bregov,
 Srdita čez branove stopi,
 Ter tujce, zemlje – lačne, vtopi
 Na dno razpenjenih valóv!

Gregorčič ni bil pesnik negacije. Pozitivno realistiške smeri nikoli ni zatajil; vglabljal se je v mehkotne in razboljene misli, ni pa se pogreznil vanje. Njegova zvezda ga je vodila iz mračne jutrove dežele v Nazaret blaženstva, miru in jasnih ciljev. Tudi njegova domovina se je prebudila iz sná pasivnega razmotrivanja, se izvila iz teorij, deklamacij in fantomov o daljni svoji bodočnosti, premagala je tudi skepso, pesimistiške dvojbe o svojih močeh in sposobnostih ter šla na delo osvobojenja. Enako se je razvijal, boril in dvigal Gregorčičev duh, v katerem je odmeval vsak vtripljaj ljudskega srcá in se razplamenela vsaka iskra ljudskega uma v mogočen plamen. Gregorčičeva pesniška moč je narastla, ko se je njegov um povzdignil višje ter narodnostno idejo poglobil. Pesnik mislec Gregorčič je v „Pepelnični noči“ svojemu narodu pogledal na dnó srcá in vtaknil svoj prst v skelečo rano beraštva. Socialna neenakost je vzrok dušnemu in telesnemu hlapčevstvu, krivični družabni sestav in nadmorala stanov – izkoriščevavcev največja ovira za intelektualno in gospodarsko emancipacijo naroda. Pesnik ne kliče več iz neba strel in ne naroča valovom, naj zagrnejo lakomne mogotce, v pepelnični noči ve Gregorčič, da se bo narod sam preporodil. V tej svečani noči spoznanja, kjer v Gregorčičevi duši trezna in zmagonosna misel triumfira nad sanjavimi čustvi, Gregorčič svečenik pepeli kralje in bogataše, ki so zapisani smrti.

„Vi, ki zaklade zbirate
 Iz bližnjikov krvi,
 Ki reveže zatirate –
 Prah boste tudi vi!

V narodovi duši pa se snuje in poraja novo življenje. Pesnik, ki tudi sam slavi zmago nad svojo resignacijo, vidi, kako zaškripljejo duri svetišča in se vsuje vanj truma siromakov.

„To pač je siromakov rod, Molče je zunaj stal, In mirno čakal, da gospod Prostora bi mu dal.	Odložil sem tedaj pepel, V klečeče vprl okó, Za blagoslov sem roke vspel Ter kriknil sem krepkó:
---	---

Sedaj ko prost mu je pristop, Korak približa svoj, Jaz pa spoznam trpinov trop, Oh, bil je – narod moj!	Le vstani vborni narod moj, Do danes v prah teptan, Pepelni dan ni dan več tvoj, Tvoj je – vstajenja dan.
--	--

Toda, težko je bilo to vstajenje in z velikim trudom je odvalil Gregorčič kamen od groba. Komaj je to zmožgel, se je zgrudil. Do takega zmagoslavnega vzleta, polnega upanja in mladostne vere se je to ljubeče srce povzdignilo vdručič šele, preden se je izpelo v „Jobu“ in potem kmalu nato prenehalo biti.

* * *

Pesnikova duša, zamišljena sama vase in v bajni svet svojih vzorov in nad, je v svojem ognjevitim idealizmu, nepoznanju dejanskega sveta, neizmerna v poletu in smelosti svojih misli in načrtov, nenasičena v svojem koprnenju, občutljiva, žejna neizrečene lepote in nedosežne blaženosti, kmalu zadela na hladni svet, ki ne vpraša po motivih in stremljenjih, ki ne mara za probleme, ampak preračunava in vpoštevava zgolj dovršena in gotova dejstva brez dvomov, pasivnega ugibanja, razmotrivanja in neizpolnjenih želj. Tako je svetožalje razoralo pesnikov duh in pripravilo tlá za tisto morečo in mračno žalost, ki je mlado življenje že zgodaj premaknilo iz svojega ravnotežja. Prevar ni mogel pesnik preboleti in ni našel več izgubljene harmonije med neskončnostjo svojih teženj in dosegljivostjo svojih idealov.

Pravico v grob so devali ...
Radost tedaj je vbegla mi,
Moj duh je mrak objel,
Bridkost je v dušo legla mi,
Več nisem bil vesel.

In vendar se ob tem razdejanem srcu izkaže vsa moč pesnikova. V teh bolečinah se je rodilo tisto blago svetovno naziranje, ki vzlic temu, da je pesimistiško, upa v onega, ki otira solzé iz lic svojih izvoljencev ter z neskončno ljubeznijo izravnava vsa

nasprotja. Zato je Gregorčičeva melanholija tako ljubezniva, tolažeča in pokojna. Kakor v mrak zagrnjeno, tiho, posuto svetišče je ta žalost, kakor razpala cerkva na gori, ki jo pesnik opeva in primerja s svojim srcem, kjer »svetilnikov več in kropilnikov ni«.

Kaj sili mi vedno v spomin
Posuto svetišče na vrhu višin?
Kaj tožnost srcé mi pokriva,
Kaj solza okó mi zaliva?...

Le še v dveh malih spevih se je Gregorčičeva bol izlila v čudovito lahno, umerjeno resignacijo, pri »Zibelki« in v »Pogledu v nedolžno okó«.

Vihar sovražen svet pretresa,
Razganja srca divji boj;
Nad zibko jasna so nebesa,
V nedolžnem srci je pokoj.

Po tej vdanosti, ki išče miru in pozabnosti v odpovedi, se izvrši v pesniku sličen preobrat, kot tedaj, ko so ob razpenjenih valovih soških s silo zadušena čustva, nezamorjena in divja, v svojem zatiranem srdcu zapela, zagrmela in zabučala proroško himno, kletev na sovražnike Slovanstva. Pesem »V mraku« je uvertira k »Človeka nikár«, kjer je pesnikovo gorje preglasilo vse nežnejše in skladno ubrane akorde ter se strnilo v mogočen vzdih trpina, ki se noče vdati in se ne more upreti. Kakor preludij k tej tragediji so verzi »V mraku«.

Le vtóni, vtóni za goro . . .

Le skrij se, solnce jasno, skrij.
Izgini svet izpred oči,
Da zabi žalostno srcé
Človeške zmote in gorjé!

Na pesnikovo dušo se po tem zaželenem mraku razgrne temna noč. Kar – se ukreše v tej noči ob njegovih dušnih mukah najžarkejša iskra njegovega duhá, se izkristalizira iz njegovih bolečin biser, stkan iz Gregorčičevih najglobljih misli in najsilnejših, sedaj zatajenih, sedaj nevkročenih čuvstev; spesnil je »Človeka nikár«. Dasi se nam Gregorčič tu pokaže kot pesnik mislec, ga vendar ni prav doumel tisti, ki je mislil, da je pesnik s tem svojim najlepšim spevom dekretiral svoje filozofsko naziranje. V tem spevu ni izraženo spekulativno svetožalje, noben etiški pesimizem, noben sistem, temveč en sam obupni vzklik trpečega srca, ki je zakričalo in nato utihnilo, ki se je uprlo in omagalo, ki

božjih ciljev ni doumelo in jih vendar priznalo, ki je Stvarniku hotelo dopovedati svoje gorjé, ne pa napovedati mu vojske. V svoji najlepši poetiški knjigi nam sveto pismo javlja o bolečinah Jobovih, ki je preklel dan, ko se je rodil. Gregorčič ni klel, Gregorčič je prosil Stvarnika. Job vpraša Boga:

Zakaj tedaj pač solnca žar
 Trpinom si razžaril?
 Čemu življenja grenki dar
 Nesrečnim srcem si podaril?...
 Kaj dal si bitje njim, ki skrita
 Jim je življenja pot,
 Ki vsa je v terno jim zavita
 In polna je ovir povesod? –

(Job v Gregorčičevem prevodu.)

Gregorčič pa vzdihne:

Za novo stvar moj prah porabiš, –
 Za kako? Jaz ne vem,
 Ti sam si gospodar!
 A eno te prositi smem:
 Iz praha vzgoji ti cvetico,
 Podari logu pevko ptico,
 Katerokoli vstvari stvar;
 Kedór bi pa ko jaz na sveti
 Imel čutili in trpeti,
 Mej dvomi, zmotami viseti –
 Človeka – vstaviti nikár!

O ciljih stvarstva si je Gregorčič, kolikor je tega zmožen končen duh, na jasnem, njegovo svetovno naziranje vzlic skrivnosti, v katero je zagrnjeno stvarstvo, ne pozabi na neskončno modrost vseuma in praljubezni. Gregorčičevo svetovno naziranje je vera v zmago duhá nad tvarjo, naravo, zlobo in bolečino v človeškem srcu. Pesnik dobro vé, da božje stvarstvo ni brezsmotno. Problem teodiceje, nasprotja med popolnostjo duhá in slabostjo človeškega srca, mu izvije iz prsi pesniški veto proti stvarstvu, toda ne zmračí njegovega uma. In zato zapoje v isti pesnitvi „Človeka nikár“, zmagoslavje preganjanega, od zmot, dvomov in zlobe strtega srcá v vznešenem ritmu:

Začetnik moj, ki si me vstvaril,
 Duhá si iskro mi razžaril,
 V oklep prsteni jo zaprl, –
 Zakaj? Veš ti! –
 Ko ilnato boš ječo strl,
 Ne bom umrl!

No duhu poženo peroti,
 Ki jih iz dola solz in zmot
 Razvije na skrivnostno pot,
 Kam? Tebi hitel bo naproti,
 Da enkrat tvoj obraz bi zrl,
 Da zrl bi solnčnojasno lice,
 Obraz ljubezni in resnice!...

To je vodilni motiv krščanski, želja zediniti se z Bogom radosti in luči, znebiti se zemeljske teže, tisto triumfalno svetožalje, ki je apostolu narekovalo vzdih: „O Bog, kedaj me boš rešil tega mrjočega telesa?“

* * *

Po obupnem protestu razdvojenih misli v pesmi „Človeka nikár“, je Gregorčičeva roka, ki je segla v božjo, da popravi veselstvo, omahnila. Premagan, še preden je šel v boj, se je popolnoma vdal in je jel o misteriju življenja razmišljati globlje. In ta vdana, skromna duša, ki je bila v vsakem svojem gibljaju, v vzletu in padcu, povsod odmev ljudske, je sama brez tolažbe, lila tolažbo v druga srca. Gregorčič, vklenjen v bridkost, je oznanjal odrešenje naravi, ljudstvu in sebi. Pozdravil je v svojem proročanstvu mirú, v himni na Oljko novo življenje, ki vskali iz mrtvih tal in mrtvih src.

Drevo, rastoče v vinskem bregu . . .

Prijazno oljkovo drevó,
Pomnik nekdanjih dni cvetočih,
Prorók kasnejših dni bodočih,
Pozdravljam te,
Proslavljam te!

Nebo in otožno solnce razlito nad oljko — jasna lepota nad to pesnijo. Blago veselje, altruizem človekoljubnega pesnika svečenika izveni v tiho žalost človeka, ki drugim podeljuje mirú, sam ga pa ne najde drugod ko v smrti . . .

Pred duhom vidim nizko sobo,
A v sobi blede sveč svitlobo;
Mej svečami pa spava mož,
Bled mož, ogrnen s plaščem črnim,
Ki s trakom je našit srebernim;
On trdno spi, nevzdradno spi,
Strudila ga je težka hoja.
Možá pa množica ljudi
Z mladiko oljkovo kropí,
Želeč mu večnega pokoja.
Oj bratje, ko se to zgodi,
Tedaj končana pct bo moja,
In konec bo težav in boja,
Tedaj potihne za vsekdár,
Srcá mi in svetá vihár,

* * *

Vihar ni minil, a srce se je upokojilo. Takšen je Gregorčič v pesni nesebične bratovske ljubezni „Sam“, kjer je njegov plemeniti duh pripravljen nositi svojo bol sam, svoje sreče pa ne mara sam uživati. „Odpri srce, odpri roke – Otiraj bratovske solzé – Sirotam olajšuj gorjé.“ In v najplodnejši uri svojega življenja je življenje proglasil za daritev, kjer se svoje sreče od-povemo, da povzdignemo in ublažimo druge. Proglasil ga je za delaven dan, za prehod iz pozemeljske bede v nadzemljsko slavo. Gregorčič ni učil Leopardijevega kvietizma, ki se sam ob svojih bolečinah naslaja, ne sarkazma, ki se samemu sebi roga in ne demonske upornosti Byronove, on oznanja boj nagonom, ki v srcu mir razrušijo in žalost vanj položijo.

To bode edina ti prava prostost,
 Če imaš počutke v oblasti,
 To bode najvišja modrost in krepost,
 Brzdati in vladati strasti.

S tem je svetožalje premagano. Pesnik ga sicer ni mogel zamoriti v sebi, na tihem ga razjeda, toda zveze med njegovim duhom in nadsvetovnimi ideali mu ni prekinilo, kajti:

Kot solnčni žarki so uzori,
 En sam mi solnčni žarek daj,
 Ž njim božje solnčece tam gori,
 Na prvi najdem ti migljaj.

Pesnik vé, da so vzori neskončni in nedosežno daleč, da so vzrok njegovim bojem in trpljenju, toda vere vanje ne izgubi. Ne ugasne večne luči v svojem svetišču. To je iz gorja porojeni optimizem. Iz teme bolečin se dviga ob sklepu prve pesniške zbirke veličastni sijaj njegovih nepremagljivih in nepremaganih „Uzorov“.

Ne tu na zemlji zapuščeni,
 Iz ognja našega srca,
 Iz isker našega duhá;
 Iz luči večne so rojeni,
 Le v njenem se žare plameni.
 Zato pa sveti vsak uzór
 Nam gor, kjer je njegov izvor.

Po tolikem nesoglasju najlepša harmonija. S tem je postal Gregorčič svojemu narodu prorok in učitelj.

Šest let po prvem je izšel drugi zvezek Gregorčičevih poezij. Kolorit pesni se je izpremenil, postale so reflektivne: domoljubne so jasne in določene, kot programi nekatere celó polemične. Misli so se izkristalizirale, plastika je manjša, čustva vpokojena. Toda pod temi moškimi mislimi krvavi dalje mladeniška duša v resignaciji.

„Za srečo nisem rojen,
Osodo svojo vem in znam,
To znam, da sem obsojen
Čutiti bolečine sam.“

Pesnik, ki sedaj opeva narodnostno idejo v vseh variantah, razglablja o vseslovanski vzajemnosti in kulturni enoti, ocenjuje in izpopolnjuje narodno delo, se zahvaljuje svojim slavivcem, polemizira z birokracijo, ki se boji panslavizma, proslavlja sveta brata blagovestnika, slavi Jurčiča in Erjavca, ta pesnik v tem vrvenju in življenju, v tem delu in bodrenju ne more mimo grobišča, da se ne bi spomnil svoje pokopane sreče.

„Ko gledam po grobih, se zdi mi,
Kot gledal bi v svoje srcé,
Saj tudi tu notri, tu notri
Mrličí nešteti leže“ . . .

In svoje sreče pesnik ni mogel odkupiti za nobeno ceno več. Narodni entuziazem in proučavanje ljudske duše, ki nam jo Gregorčič v drugem zvezku poezij odkriva z nedosežnim umevanjem, nista pesniku mogla izpolniti notranje dušne zapuščenosti.

„In raujke, ki spé po gomilah,
Spet rajski bo vzbudil klicár:
A mojéga srca mrličí
Nikdár ne dvignó se, nikdár!“

Potrni duh pesnikov pa je v ti zbirki ubral najčišče, najmilejše in najgloblje akorde na narodovi duši. Saj je bil iz nje zajel svoje bogastvo na trpljenju in njegov notranji svet je bil vpo-dobljen po mehkem in razburljivem srcu narodovem. Ta vsebina se je sama odsebe prelila v tisto prisrčno obliko z otožnimi kadencami, ki označuje narodno in Gregorčičevo poezijo. Ko pa zapoje pesnik pozdrav „Nestvi“, ki s solzami v očeh trepeče od pričakovanja, ga prevzame radost ob misli na njen čvrsti zarod, porok boljše bodočnosti.

„Kdor sam do večera potuje skoz svet,
Izgine sè zarjo večerno;
A ti ne zamreš, ne iznikne tvoj cvet,
Pomilajen bo v deci čveterno!“

Ta vera v smotrnost vesoljstva in končno zmago dobrega nad zlim, je tudi drugi zbirki Gregorčičevih pesmi vtisnila pečat, katerega emblem se glasi:

Sub specie aeterni. Kakor nam je pesnik v prvem zvezku s svojimi vzori prek bolečin in gorja zaklical svoj Excelsior, tako nam tudi sedaj veli:

„Ni luči, sreče dom ta zemlja ječa,
Navzgor oči, — za žarkom solnca zlatim!
Tam vir je luči: Solnca plamna sveča.
Navzgor srcé, — v višave rajskosvetle!
Tam sreča biva večno obstoječa!“

* * *

L. 1902. so izšle zadnje Gregorčičeve pesmi. Smrt je stala blizu, ko je pisal to knjigo, nad katero leži senca bele žene. Otožnost pesnikova je postala mrka. Pesnik si je ohranil široko obzorje in jasen um, toda ni je več roke, ki bi kot nekdanja zbrala raztresene misli, jih izklesala, izpopolnila in dovršila; tega srca vtripi so nekje razglašeni. Vse je nezaokroženo, fragment, torzo, ki zijá globoka razpoka na njem. Tupatam kakšna ljubka poteza poleg porogljive črte, mučne vizije, težeče kot mora in žalostne kot smrt, ponekod pa nežni spomini na zorno mladost. Večinoma je ta lirika refleksivna. In vendar nam je Gregorčič v tej svoji zadnji zbirki podal svojo najpretrsljivejšo sliko, izvedeno v 47. pesni z mojstrsko plastiko.

Smrtni mrak se vedno bolj zgoščuje nad pesnikom. Ni več zanj ta zemlja in svetloba njenih solnčnih pramenov, v vrvenju zemeljskih sil to srcé ne bo našlo več nobene utehe. V 37. spevu predsmrtnic se pesnik s tisto milino, ki je drhtela v njegovih prvih pesnih, poslavlja od kraja, kjer je bol izsesala in izrabila njegovo prej jekleno moč.

„Naj! — luči si prepolno	Bolj ljuba zvezd svetloba,
Za mé, oj solnce ti!	Ko solnca mi sijáj;
Oko je moje bolno,	Ko skrjuje noč jih groba,
Preveč se mi blešči.	Pa skrjuje mi jih naj!“

In vendar ni pesnikovo srcé docela zagrneno, ni ga vsega prevzela osornost, ni mu spremenilo ljubke žalosti v sovražen pesimizem. Kontakt z ljudsko dušo si je pesnik ohranil, še vibrira iz nekaterih pesni ista potrpežljiva vdanost kakor v pesni „Rože je na vrtu plela ...“ podobni nežni erotizem.

Toda pozemeljsko ljubezen je že zdavna nadomestila čistejša in obsežnejša ljubezen božja. Za drago ceno je ta ljubezen odkupljena; zoreča na samozatajevanju, kali le iz duhá, ki je čutne želje zamoril. Ona tolaži trpeče brate in se žrtvuje za druge.

„Toni solnce, toni, Njim na srečo vstajaj,
Drugim topi boli, Če zamé nikoli.“

S tem so pripravljena naša srca za vsprejem najsijajnejšega razodetja krščanske misli, za altruizem, ki je lil v Gregorčičevega duhá mirú in pozabnosti ter dvigal njegov um nad tvar in težo bolečin. Vseobsegajočo resnico in neizmerno dobroto, obedve združeni v ljubezni, ki je stvorila vesoljstvo, je zrl uresničeno, udejstvovano in izpolnjeno v Bogu krščanstva. Ne v nedoločenem absolutu, ki je istoveten s svetom in z njim enakovreden, ne v svetovni duši, pogreznjeni v zlob, ampak v združitvi končnega duhá z neskončnim in osebnim praumom, ki odrešuje od vsega gorja s svojo ljubeznijo. Zató zvené v Gregorčičevih predsmrtnicah iz razdvojenih melodij uglašeni akordi idej Apostola milosti, ki je nekoč pisal: „Vemo namreč, da vse stvarstvo vzdihuje in v bolečinah snuje svoje življenje... Kdó nas bo torej ločil od ljubezni Kristusove? ali trpljenje? nadloge? preganjanje? Ne, ne smrt in ne življenje, nobena ustvarjena stvar nas ne bo mogla ločiti od ljubezni božje! Tretja zbirka Gregorčičevih pesni izzveni v verzih:

„Zato pa nado jaz gojim,
Ko zemskih grud se iznebam,
Potem pa vzameš me v višave,
Višave večnojasne tiste,
Višave večne tvoje slave,
Oj Kriste!“

* * *

Tak duh se ni mogel izpeti, da ne bi pred svojim koncem še enkrat podal obsežnega in sijajnega dokumenta svojega vznesenega idealizma, resumé svojega naziranja, ki naj preživi vekove in narodu odpre pot in perspektive v kraljestvo večnosti. Gregorčič je z zadnjimi krvavečimi silami svoje ljudstvo povzdignil v oni svet, kjer je skrivnost človeških bolečin razrešena in zmaga ljubezni nad zlobo, optimizma nad pesimizmom dovršena. In ker so za to mesiansko delo njegove moči v boju opešale, je uglobil svojega duha v najveličastnejši dokument hebrejske misli ter razkril v

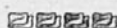
dovršenem prevodu svojemu narodu „Joba“. Podal mu je v prevodu motiv, katerega si ni upal obdelati niti Byron, po mislih in čustvih najlepšo judovsko poezijo, katere ni niti grški narod v svojih tragedijah dosegel. Problem Joba — problem Prometeja in Fausta, toda razvozljan in razrešen od dobrote božje. V njem se je vmirilo in vnovič oživelo zamrlo srce pesnikovo. Gregorčič-Job se je uklonil praumu, ki greh in trpljenje, ne izvirajoče iz njega, ampak iz človeškega srca, vporabi v nedoumne namene svoje vsemodrosti. Drama človeškega življenja in gorjé v stvarstvo se konča s triumfom dobrote, ki bo tem večji in slavnejši, čim bolj je bilo globoko trpljenje.

In takó je naš pesnik, preden je izkrvavelo srce, vpodobljeno iz zemeljske prsti, strl zadnje okove oklepajočih ga bolečin in z Jobom zapel himno labodnico:

„Jaz vem, da moj Rešnik živi,
da spet me iz prahú zbudi“ . . .

Tako je izdihnil s pesmijo odrešenja na ustnah.

Fr. Terseglav.

Vzhodno cerkveno vprašanje v luči • moderne historiografije.

Razkol med vzhodno in zahodno cerkvijo je eden najbolj usodepolnih dogodkov v svetovni zgodovini; ta razkol je imel velikanske in žalostne posledice za vero in cerkev, pa tudi v svetni in kulturni zgodovini se zelo ostro kažejo žalostni sledovi cerkvenega razkola. Tudi možje, ki so se posvetili kulturni in posvetni zgodovini, poudarjajo ogromno škodo, ki jo je napravil razkol; katoličan Krummbacher¹⁾ in protestant Gelcer²⁾ odločno obžalujeta razkol, ki je razdelil Evropo v dve sovražni politični in kulturni polovici, romansko-germansko in grško-slovansko.

¹⁾ Geschichte der byzant. Lit.¹ (München 1891) 24.

²⁾ Abriss der byzant. Kaisergeschichte (v Krummbacher -jevi Byz. Lit.,² str. 911 – 1067).

Podobno kakor je v dolgoletni pravdi včasih potrebna revizija sodnijskih aktov, tako je treba tudi v velikih zgodovinskih problemih včasih nanovo pregledati zgodovinske vire in akte. Ravno naša doba historiografije je doba kritiške revizije zgodovinskih aktov, novega bolj nepristranskega in podrobnega zaslišavanja zgodovinskih prič, ko vstajajo nove, prejšnjim vekom neznane ali od njih prezirane priče. Prejšnja zgodovina je večinoma upoštevala le tisto, kar je bolj na površju, v ospredju, in se ozirala bolj na one večje močje, ki so igrali vodilne vloge. Zdaj pa je na podlagi podrobnih raziskav, raznih monografij in na podlagi kritiške revizije zgodovinskega materiala mogoče pogledati še dalje in globlje. Sedanja zgodovina upošteva tudi tisto, kar se skriva za vodilnimi ulogami, gleda tudi v nižino ljudskih mas; tako večkrat dožene, da ti močje, ki stoje v ospredju niso brez zaslonbe in da jih razni drugotni elementi tirajo v ospredje, da niso osamljeni usurpatorji, ampak le najodločnejši zastopniki večjih ali manjših narodovih slojev. Moderni zgodovinar, oborožen z drobnogledom novih podrobnih raziskav lahko zapazi tanke prej nevidne vzročne nitke, ki velike dogodke vežejo s širjimi masami tedanjih narodov; poskuša dognati, ali so bile te mase le slepo orodje svojih vladarjev in voditeljev ali so pa tudi samostojno mislile in čutile. Gotovo je torej nekoliko napredka; gotovo je, da je novejše zgodopisje v mnoge dobe posebno starejše zgodovine posvetilo s čisto novo lučjo.

Tako je tudi za cerkveni razkol (ali za vzhodno cerkveno vprašanje) prišel čas, ko je možno in potrebno na podlagi dosedanjih rezultatov nanovo preiskati dosedanje in nekatere novoodkrite vire. Nove podrobnejše raziskave bodo tudi vprašanje cerkvenega razkola bolj pojasnile; posebno starejša doba razkola bode vstala v novi jasnejši luči.

V vzhodnem cerkvenem vprašanju se večinoma poudarja, da je cezaropapizem kriv razkola. To je sicer kolikor toliko resnično, a ne v tem obsegu kakor se navadno poudarja. Pri kulturnem narodu, ki se še živo zaveda svoje mogočnosti in slavne preteklosti svoje, absolutni cezaropapizem ne more biti nekaj osamljenega, od naroda neodvisnega; pri takem narodu mora imeti vladajoči sistem pomočnike, ki iz naroda izhajajo, mora v nekem oziru imeti oporo v narodu samem. Tak živ kulturni narod so bili Bizantinci, povzročitelji cerkvenega razkola.

Ni ga skoraj večjega predsodka v svetni, kulturni in cerkveni zgodovini kakor sodba o značaju in kulturi Bizantincev. Tradicije stare klasične dobe v Bizancu niso nikoli popolnoma izumrle. Zato so do zadnjih desetletij skoraj vsi raziskovavci mislili, da so bili Bizantinci nekake mumije, ki so jih le še stari spomini in tradicije varovali razpada in trohnobe. Izključno klasično stališče, stališče klasiške filologije je jezikoslovcem in kulturnim zgodovinarjem zastiralo jasen pogled v značaj in kulturo Bizantincev. Odtod ona popolnoma napačna sodba, ki vidi le servilnost in suženjsko udanost, versko in cerkveno odrvenelost, vklenjeno v verige absolutne svetne oblasti; odtod predsodek o neomejenem bizantinskem absolutizmu in o suženjski brezčutnosti ljudskih mas.

Novejše podrobnejše raziskave pa kažejo Bizanc v drugačni zanimivejši luči. Komaj so se nekoliko podrli stari predsodki, se je lotila cela vrsta učenjakov bizantinskih študij s svobodnejšim, bolj nepristranskim pogledom. K. Krummbacher, prof. monakovskega vseučilišča, je s pomočjo drugih učenjakov nanovo in popolnoma samostojno preiskal bizantinsko literaturo, ki je zdaj v čisto novi luči pokazala bizantinski značaj in bizantinsko kulturo. Za bizantinske študije so se ustanovili posebni časopisi „Byz. Zeitschrift“ „Vizantijskij Vremenik“ „Izvestija rusk. arheol. instituta v Kplje“; bistrovidni Leon XIII. je v znanstvene in cerkvene namene poslal v Carigrad assumpcioniste, ki izdajajo „Echo d' Orient“. V teh in drugih časopisih in zbornikih raznih narodov je že zbranega ogromno materiala, ki glasno priča za samostojnost duševnega in kulturnega življenja Bizantincev. Bizantinski servilizem ni bil večji kakor na zapadu v izobraženem srednjem veku; Bizanc ni bil neomejeno absolutističen, in ljudske mase niso bile suženjsko brezčutne, cesarji so bili odvisni tudi od volje ljudskih mas in bizantinsko prebivavstvo je bilo sposobno za vstaje in revolucije kakor jih svetovna zgodovina malo pozna.

Tak živ kulturni narod ima navadno tako vlado, kakoršne je vreden; v taki državi ima cerkev in vera skoraj vedno le toliko svobode kolikor si je s pomočjo gorečih vernikov sama pribori. V normalnih razmerah je torej cesaropapizem trajno le tam mogoč, kjer opeša verska gorečnost, kjer se med versko zavest pomešajo ljudske strasti, kjer ni več moralne vzvišenosti in čiste svete navdušenosti za svojo vero in cerkev. Tako je tudi v bizantinski državi propad verske zavesti in verskega življenja, propadanje

nravstvenosti in pojemanje verske gorečnosti vzrok propada svobode vzhodne cerkve. Ker so ljudske in narodnostne strasti prodrle v srca vernikov, zato je posvetna oblast lahko udrila v narodova svetišča, v cerkev in cerkvene uredbe; ker je narodnostna omejenost temnila in omejevala versko obzorje, zato so posvetni oblastniki s posvetnimi sredstvi omejili cerkveno svobodo narodovo, ker je cerkev in verska zavest postala sužnja narodovih strasti, zato je postala tudi sužnja posvetne oblasti. Lahko torej trdimo, da je propad verskega in cerkvenega življenja in narodnostna omejenost vernikov kriva cesaropapizma¹⁾ in — cerkvenega razkola. S tem se krivda cesarjev zmanjša, ker se razdeli na vladujoče kroge in krivda vladujočih krogov se zmanjša, ker se razdeli na širje ljudske mase. Spomin nekaterih vzornih bizantinskih cesarjev, ki so morali z drugimi vred nositi velikansko krivdo razkola, dobi nekoliko zadoščenja, in tragična usoda celega naroda postane umevnejša. —

V Rimu je bil boj poganstva proti krščanstvu najsilovitejši, zato pa tudi najradikalnejša prenovitev po krščanstvu. Ostareli Rimljani so se umeknili mladim, čvrstim in manj pokvarjenim narodom; pri teh je krščanstvo doseglo mnogo čudovitih uspehov. Katoliška cerkev je bila okrepljena z novimi silami in poživljena z mladeniško versko gorečnostjo novoizpreobrnjenih narodov. Človeške strasti so se res pojavljale tudi med zapadnim krščanstvom, vendar je imela cerkev tukaj neko čudovito moč, da se je vedno in vedno prenavljala in sama sebe reformirala.

Na vzhodu so se že od apostolskih časov dalje človeške strasti občutno vrivale v cerkev in versko življenje. Že apostelj Pavel Korinčane v svojem prvem pismu graja zaradi verskega strankarstva in nečistosti. V vseh stoletjih pred razkolom je bilo ravno na vzhodu največ herezij. Lahko si mislimo, da tudi pogska grška nenravnost ni bila popolnoma izkoreninjena. Sploh se kaže človeški element v vzhodnem krščanskem svetu občutneje kakor na zapadu.

Grški in sploh vzhodni značaj je bil mehkejši, strastnejši in omahljivejši kakor rimski in sploh zapadni; krščanstvo ni našlo tako silovitega in vztrajnega odpora kakor na zapadu, zato pa tudi ni moglo tako temeljito izkoreniniti človeških strasti in slabosti.

¹⁾ Tudi pri drugih krščanskih narodih v poznejših dobah je narodna omejenost in propadanje verske zavesti navadno vzrok usužnjenja cerkve.

Ko je krščanstvo dobilo popolno svobodo in ko je novo krščanstvo rimsko cesarstvo preselilo na vzhod, so se pogani kar trumoma izpreobračali, posebno okoli novega glavnega mesta Bizanca. Med temi novoizpreobrnjenimi kristjani je ostalo še mnogo poganske pokvarjenosti; vzhodna cerkev je pa imela premalo moči in premalo dobrih duhovnikov, da bi mogla brzdati človeške strasti svojih tako pomnoženih vernikov.

Na zapadu so mladi in čvrsti narodi dajali novih sil in nove gorečnosti katoliški cerkvi. Na vzhodu pa tega ni bilo. Središče in težišče vzhodne cerkve so bili Bizantinci, dediči starogrške kulture z njenimi dobrimi in slabimi stranmi. V Bizantincih so še vedno živele starogrške tradicije; v svojem jedru so oni še vedno ostali Grki. Pač so sprejemali vase tudi nove elemente (posebno slovanske in orientalske), a v bistvu so vendar vedno ostali stari Bizantinci. Kolikor bolj so se oddaljevali od starokrščanske verske gorečnosti in kulture, toliko bolj je pešala verska gorečnost. Kolikor bolj je rastla narodna ošabnost in omejenost, toliko bolj so se ljudske strasti vrivale v cerkev in v versko življenje; obenem je pa rastla antipatija proti Rimu. Občevanje z Rimom je postajalo redkejšo in nezaupnejšo. Zato je na vzhodu pojemalo znanje latinskega, na zapadu pa znanje grškega jezika. V dobi od 9.—11. stoletja je bilo sporazumljenje med rimsko in grško cerkvijo tudi zato težko, ker so se le še s težavo mogli medsebojno jezikovno razumevati.¹⁾

Gotovo je bilo v dobi neposredno pred razkolom med ljudstvom še mnogo dobrega; istotako je pa bilo med ljudstvom mnogo slabega, nezanesljivega in mnogo pokvarjenosti. Še slabejše je bilo med višjimi krogi; med duhovništvom in med hierarhijo je bilo veliko gnilega. Doba velikih vzhodnih cerkvenih očetov je že minila in je bila že pozabljena. V dobi od 9—11. stoletja, ko se je izvršil razkol, bi bila vzhodna cerkev potrebovala temeljite verske prenovitve in cerkvene reorganizacije. Zapadna cerkev je imela pač neko čudovito moč, da je vedno sama sebe reformirala; ravno v tej dobi je bila tudi na zapadu potrebna cerkvena reforma, ki se je tudi res izvršila. V vzhodni cerkvi pa ne vidimo te čudovite moči; vzhodna cerkev je toliko bolj pešala, kolikor rahlejšo

¹⁾ Sicer ni še vse podrobno raziskano, vendar cerkvenopravni dokumenti in cerkvenozborski akti iz one dobe kažejo, kako občutno je bilo pomanjkanje jezikovnega znanja na obeh straneh. Cf. Byz. Ztschrift XIII. (1904), 80.

vezi so jo vezale z zapadno. Že sama zgodovina torej kaže, da je na zapadu, v Rimu ona skala, ob kateri se razbijajo viharji človeških strasti v cerkvi.

V 7. stoletju se na vzhodu neha starogrška in starokrščanska kulturna doba. Po dobi barbarskega ikonoklazma¹⁾ se je začela razcvetati nova bizantinska kultura. V 9. stoletju se je kar naenkrat pojavil kulturni velikan Focij, eden najizobraženejših mož vseh vekov. Focij je bil najizobraženejši in najradikalnejši zastopnik bizantinske kulture, bizantinske narodne ošabnosti in omejenosti; okoli njega so se zbirali najodličnejši vedoželjni bizantinski krogi. Lahko si torej predstavljamo, da Focij in njegovi pristaši niso bili le slepo orodje cesarjevo; umevno je tudi, da so Focijeve radikalne razkolne težnje vedno bolj prodirale med ljudstvo in med duhovščino. Sicer je bil pa tudi Focij otrok svoje dobe in svojega naroda. Jasno je torej, na kaj se je opiral razkol, ki se je začel s Focijem (863) in končno izvršil l. 1054. Verno ljudstvo, duhovščina in cerkvena hierarhija bi bili pač lahko premagali cesarsko oblastnost v cerkvenih stvareh. Da je cezaropapizem trajno usužnjil cerkev, tega ni kriv neomejeni absolutizem, ki ni bil nikakor večji kakor na zapadu v kulturnem srednjem veku, krivo je ljudstvo in njega svetni in duhovski zastopniki.

Ob Focijevem času so bili posebno menihi še zvesti branitelji cerkvene edinosti; med menihi je imel patriarh Ignacij največjo zaslombo, izmed teh menihov sta izšla sv. brata Ciril in Metod.

V naslednjih stoletjih se je sovraštvo proti Rimu vedno globlje zajedalo med verskopropadajoče ljudstvo; tako so tudi v samostane prodrle narodnostne in ljudske strasti. Pri poskusih zedinjenja z Rimom so bili ravno menihi najbolj fanatični branitelji razkola — celo proti cesarjem. Bizantinsko ljudstvo tudi po razkolu ni bilo odrvenelo in brezčutno; ravno v tej dobi se je najbolj mogočno razcvetela bizantinska kultura, ki je ostala v zvezi s socialnim in političnim življenjem. Cerkev je pa vedno bolj propadala v dokaz versko-moralnega propadanja bizantinskega ljudstva, zraven pa tudi v jasen dokaz, da se je odtrgala od prave cerkve, katero oživlja duh Kristusov.

¹⁾ Novejše raziskave pričajo, da se tudi v tem boju krivda cesarjev pretirava; ikonoklazma niso povzročili cesarji in politični razlogi, ampak verski in bogoslovski vzroki in razlogi. Cf. L. Bréhier, *La querelle des images*. Paris 1904. (Byz. Zt. XIII, 533–34.)

Tudi po popolni ločitvi grške cerkve so se še dobili odlični možje, ki so se znali povzdigniti nad ljudske strasti in narodnostno omejenost; možje, ki so spoznali in priznali, kje je glava in središče sv. Cerkve. Med temi se posebno odlikujejo patriarh Rekkos, steber lugdunske (Lyon) unije (1274), Izidor, goreč zagovornik unije na bazelskem (1434) in pozneje kot moskovski metropolit na florentinskem cerkvenem zboru, Besarion in patriarh Jožef na florentinskem cerkvenem zboru (unija l. 1439). Tudi cesarji so iz političnih vzrokov želeli zedinjenja; toda ljudstvo in njega zastopniki so bili silnejši kakor cesaropapizem. Mihael Paleolog je ob času lugdunske unije še nekoliko zadrževal narodnostno sovražstvo med duhovništvom in ljudstvom; toda zagovorniki unije so bili v veliki manjšini. Ko je po florentinski uniji turška nevarnost že trkala na vrata stolnega mesta Bizanca, takrat je zaslepljeno ljudstvo klicalo: „Rajši turško čalno (turban), kakor papeževo tiaro!“ Bizantinski narod je tako sam sebi zapečatil svojo tragično usodo; cerkev je izročil v sužnost nevernikom, sebe in svojo kulturno preteklost pa pokopal v barbarstvu.

Podobno se je tudi pri slovanskih narodih, ki so pod vplivom Bizanca zašli v razkol, cesaropapizem opiral na ljudske strasti in na narodnostno omejenost, ki so se vrinile v cerkev. Razloček je samo ta, da so bili ti mladi in bolj zdravi narodi v svoji zgodnji mladosti od Grkov zapeljani; ob enem s krščansko vero so jim Grki vcepili tudi strup verskega in narodnostnega sovražstva. In ti narodi so v svoji mladosti tem žalostneje životali, kolikor bolj so bili pod vplivom Grkov ločeni od zapada in kolikor večje so bile njih antipatije proti zapadu; ko je zapadno krščanstvo zmogoslavno stopalo po veličastni poti slavnih činov, so bili naši vzhodni slovanski bratje izročeni propadajočemu bizantinstvu. To je globoko čutil ruski filozof Čaadajev (v 1. pol. 19. stol.), ki bridko toži: „Mladostna doba našega življenja je temno življenje, brez barve, brez sile, brez energije . . . Živeli smo ločeni od sveta; zato je naše življenje tako pusto in prazno — zato nismo bili deležni dobrot krščanske kulture.“

Na versko-kulturnem polju je težišče razkola, težišče vzhodnega cerkvenega vprašanja.

¹⁾ A. N. Pypin, *Harakteristiki literaturnyh mnėnij*² (Peterburg 1890) 157—162.

Tukaj smo posebno mi zapadni Slovani poklicani zastaviti svoje umske moči in svojo versko gorečnost. Kakor je bil razkol usodepoln za evropsko kulturo, tako je tudi vsako miroljubno versko kulturno delo za cerkveno edinost velikanske kulturne važnosti. Zato tudi trezni znanstveni krogi cenijo one može, ki hočejo posredovati med vzhodom in zahodom one, ki se trudijo, da bi zapad mogel brez predsodkov gledati na vzhod, da bi posebno zastopniki vzhodne cerkve in zastopniki njene vede mogli svobodno brez antipatij in predsodkov gledati k nam na zapad. — Zapadni Slovani so se s svojim glasilom „Slavorum l. theologicae“ že lotili tega dela; odlična znanstvena glasila raznih evropskih narodov odobravajo to pot kot edino pravo; ne pričakujemo velikanskih zunanjih uspehov, a verskokulturnen uspeh nam je zagotovljen.

Dr. F. Grivec.

OBZOR.

Današnje naloge katoliške cerkve.

Poroča L. Lenard (Krakov).

Veliki jezuitski znanstveni mesečnik „Przegląd Powszechny“ je razpisal enketo o nalogah in potrebah katoliške cerkve na Poljskem. Udeležili so se je skoraj vsi poljski škofje in veliko število učenjakov, umetnikov, politikov, pisateljev in drugih zbranih mož. Odgovori so zdaj izšli ponatisnjeni v posebni obširni knjigi. Lahko se reče, da so v tej knjigi zbrane misli in nazori vse katoliške poljske inteligence.

„Vera peša,“ toži celo naše ljudstvo in priznati moramo, da je na tem nekaj resnice. Časih so nastajali razkoli in krive vere kot valovi na morju, razburjali za nekaj časa cerkev in spet izginili. Zdaj se drže trdovratno dolga stoletja in še ni nobenega znaka, da bi upadali. Grški razkol se drži že toliko stoletij in nova verska svoboda na Ruskem ne bo zblížala ruske cerkve z našo, ampak jo v večini še bolj oddaljila, ker bo pripeljala do protestantskega racionalizma. Protestantizem se ravno tako še vedno drži in pri nas v Avstriji celo več pridobi od katoličanstva, kakor njemu odda. Vse bolj se širi skepticizem; mase se pogrezajo v materializem. Casih je gospodovala religija na vseh poljih: v vedi, umetnosti, politiki . . . Zdaj jo izkušajo iztisniti iz vseh panog. Zadnji čas se brezverstvo silno trudi, da bi odtrgalo od dogem še nrvnost. Ustanavljajo se na zgolj pozitivno-socialni podlagi brez religije in dogem mirovne lige, družbe zoper alkoholizem, zoper militarizem, zoper laž, zoper razuzdanost, lige za oskrbo zanemarnjenih otrok, za boj zoper trgovino z dekleti itd. Skratka: nevera je prevzela celo sloje, ki so bili nekdaj verni. V drugih slojih, ki so še verni, pa mnogokrat ni več tiste vesele močne vere, ki je zmožna žrtev, zmožna heroizma.

Katoliška vera ima v svojih dogmah za vse čase in vse ljudi isto mogočno silo, s katero je nekdaj premagala svet in si ga osvojila. Zakaj torej ta nepremagljiva sila ne deluje več tako kakor nekdaj? To vprašanje je gotovo vredno razgovora vseh dobromislečih in dobroho-

tečih katoličanov. Za poljske razmere je torej jezuitska revija „Przeгляд“ naredila tako anketo. Ker vladajo v manjših merah podobne razmere tudi pri nas, je anketa važna in zanimiva tudi za Slovence.

V knjigi slede za uvodom uredništva najpred odgovori škofov. Oglasili so se: Iz Poznanjskega nadškof Sta blevski, škofa Likovski in Andrzejewicz; iz Galicije nadškof Bilczewski, nadškof Teodorovicz in škof Pelezar, iz kraljestva poljskega škofje Levierovicz, Kulinski, Zdzitowiecki, Ruszkiewicz.

Misli, katere so izrazili, bi bile zlasti sledeče: Potreba je zorganizirati v društvih katoliško inteligenco, in jo zbirati periodično na katoliških shodih. Dalje je potreba ustanovljati strokovna društva za delavce in gospodarska društva za kmete. V poljudnih brošurah je treba obravnavati aktualna znanstvena vprašanja. Zlasti v kraljestvu poljskem bo potreba več storiti za izobrazbo duhovništva in sedaj, ko je dovoljena svoboda zborovanja, se morajo zbrati škofje na škofovske konference. „Samostani se morajo povrniti k prvotnemu uboštvu in priprostosti, z eno besedo postati taki, kot so jih hoteli imeti njih prvi ustanovitelji“ (Bilczewski). Oživiti je treba davne verske družbe, ki bodo pomagale duhovništvu učiti ljudstvo krščanskega nauka (Bilczewski). „Dalje je važna naloga, katero morejo izpolniti katoliški laiki skupaj z duhovščino, vzeti v roke in razširiti protialkoholno gibanje in ga obenem ozdraviti nezdravih primesi“ (Bilczewski). „Rešitev alkoholnega vprašanja je namreč najboljše sredstvo za rešitev socialnega vprašanja sploh.“ Dalje je treba nastopiti zoper pornografijo. V vzhodni Galiciji se mora podpirati obred katoliški. Dalje se priporoča ustanovitev socialnih tečajev, apologetičnih konferenc, izobraževalnih društev, lokalnih manjših listov. Za kraljestvo se priporoča ustanovitev višje teologične šole v Varšavi; dvigniti treba duhovno akademijo v Peterburgu; na vseučiliščih se mora uvesti katedra za cerkveno zgodovino.

Najdaljši in za nas Slovence najbolj zanimiv je odgovor nadškofa Teodorovicza, ki je prišel nalašč študirat katoliško organizacijo na Kranjsko in v uvodu pravi sam, da služi za vzor njegovim izvajanjem slovenska organizacija. Samo ena stvar mu pri nas ne ugaja: velik razkol med inteligenco na eni strani in med narodom in duhovščino z druge strani.

Duhovščina se po njegovem mnenju ne sme zapreti v zakristijo, ampak mora vun med ljudstvo na delo socialno, če noče dočakati usode Francije. V to bi bilo pa dobro, da bi bila duhovščina posebej zorganizirana med seboj, toda to ne sme biti uradna cerkvena organizacija po dekanijah. Duša organizacije je ideja, ne od obširnega in

lepega programa, ampak od žive ideje je odvisen njen vpliv. Ljudska organizacija se ne sme omejiti na samo versko in karitativno polje, ampak mora stati na stališču krščanske pravičnosti. Idejo katoliško je potreba zdemokratizirati, kakor se je to zgodilo med Slovenci.

Brez primere večji del obširne knjige zavzemajo odgovori svetnih ljudi in duhovnikov (škofje 30, drugi 513 strani). Najrazličnejše in večkrat tudi nasprotujoče misli se tu izražajo. Obširen in jako duhovit je odgovor prof. Konecznega, urednika lista „Swiat Slowianski“. Po njem more cerkev zopet vzeti v roke iniciativo in iti pred družbo. Dalje kaže na nekaterih primerih potrebo reforme, kot potrebo reforme cerkvenega prava, potrebo reforme poduka o verouku. Pomanjkanje iniciative pri cerkvenih organih, mu je glavni vzrok, da izgublja cerkev svoj vpliv. Nato dokazuje z zgovorno besedo potrebo ustanovitve novega samostanskega reda, ker le nov in času primeren red bo sposoben rešiti socialno vprašanje.“ Slednjič se izraža proti uniji in smatra za veliko napako, da so nekoč Poljaki pomagali Maloruse pridobiti za unijo.

Več pisateljev se peča z Judovskim vprašanjem, toda nazori so tu jako različni. Nekateri so antisemitični, drugi hočejo, naj se katoliška cerkev bolj briga za Jude in jih skuša spreobrniti in tako omogoči njihovo asimilacijo s Poljaki, tretji so kot se pravi, asemiti; to je hočejo, da bi Poljaki ne nastopili proti Judom, a se tudi ž njimi ne združili, ampak naj bi jih pustili popolnoma na strani.

Jako zanimivi so še odgovori prof. Zdziechowskega in H. Sienkiewicza. Prof. Zdziechowski misli, da se mora duhovništvo truditi, da spet pridobi za cerkev inteligenco, tudi njemu imponira katoliška organizacija med Slovenci, toda obžaluje globok prepad med duhovništvom in med inteligenco. Uzrok temu prepadu vidi v klerikalizmu in klerikalizem je po njegovih pojmih „identificiranje koristi cerkve z koristmi klera.“ Duhovnik se ne sme čutiti sam kot uradnika velike, po vsem svetu razširjene organizacije sv. katol. cerkve, ampak tudi kot del naroda in družbe sredi katerega živi. Sienkiewicz razvija perspektive cerkve v velikem socialnem boju. Nekateri pisatelji razvijajo globoko filozofijo, drugi podajajo praktične misli, kot naj se ustanovi katoliška liga, naj se skrbi tudi za višjo družabno vzgojo duhovščine, ustanavljajo učiteljska semenišča, prične intenzivni boj zoper alkoholizem i. t. d. Poleg nekaterih napačnih mnenj je nakopičenih v naši knjigi toliko globokih misli, da bo ona lahko za dolgo, dolgo časa služila poljskim katoliškim voditeljem kot neizčrppljiva zakladnica idej.

Izpoved modernega protestanta.

V protestantizmu se vrši neprestan notranji proces razdora. Liberalna teologija gre naprej in naprej. Lansko leto je delal vrhovnemu cerkvenemu svetu velike težave pastor dr. Fischer, ki je javno tajil božanstvo Kristusovo. O profesorjih niti ne govorimo ne. Harnack, Pfeleiderer in dr. so že davno zavrgli središčno resnico krščanstva, a jim ne morejo blizu, ker se pač „učenjaki“ in „veda ter nje pouk je prost.“ A sedaj jim še pastori napravljajo preglavice. Če jih puste v miru, bo konec vsega: brez Kristusa sploh ni več krščanstva; če jim pa usta zapro, se postavijo v nasprotje z osnovnim načelom protestantizma, ki je svoboda verske misli in besede. Že Lessing je svoj čas orthodoxnega Goezeja spravil s to alternativo v nemalo stisko. „Herr Pastor,“ mu je dejal, „wenn Sie es dahin bringen, daß unsere Lutherschen Pastores unsere Päpste werden; — daß diese uns vorschreiben können, wo wir aufhören sollen in der Schrift zu forschen; — dass diese unserem Forscher, der Mittheilung unseres Erforschten Schranken setzen dürfen: so bin ich der erste, der die Pepstchen wieder mit dem Papste vertauscht. So ein Lutherscher Eifrer ist den Katholiken schon recht! (Ges. Werke III. Anti-Goeze 1.) Z druge strani pa mnogi orthodoxni protestantje uvidevajo, da je bila reformacija nesreča za krščanstvo in da bi bilo najbolje prejkoprej spraviti se s Katoliško Cerkvijo. Za to edinstvo se zadnji čas mnogo prizadeva superintendent Herman Opitz. Bil je zato mnogo sovražen. Napadi so ga privedli do tega, da je javno izpovedal, kaj sodi o Katoliški Cerkvi.¹⁾ Opitz je protestant in misli, da se doslej še v ničemer ni izneveril protestantovskemu občenstvu. Saj Luther sam, pravi, ni hotel ločitve in navaja za to dokaz iz Luthra samega. „Da je rimska Cerkev pred vsemi drugimi od Boga čaščena, je pisal Luthar l. 1519 in 1532, o tem ni dvoma. V njej sta prelila kri apostola Peter in Pavel, 46 papežev, več stotisoč mučencev. Dasi je sedaj v Rimu tako, da bi moralo biti pač bolje, vendar noben vzrok ni tako velik, da bi se odtrgali od te Cerkve... Svedočba vesoljne krščanske Cerkve nam mora zadoščati, da ostanemo pri njej, ko bi tudi ne bilo drugega... Ločitve husitev od rimske Cerkve ni nikakor

¹⁾ Das Bekenntnis meines guten Gewissens. Dresden 1904.

mogoče opravičiti. Tudi mi čutimo zmes rimske kurije, toda ali bomo zato izstopili? Bog ne daj! Mi grajamo, opominjamo, prosimo, rotimo, a edinosti duha ne razdiramo!“ Reformacije, pravi Opitz, se je polastila politika in še le ta je povzročila ločitev. Luther, pravi dalje, pa svojega dela ni učakal. Videl je le početke. Ko bi bil videl zmedo, ki je nastala, bi bil spletel bič in začel čiščenje hiše božje. Kmalu po reformaciji so se začele ločiti evangelijske cerkve tudi med seboj in se podredile vnanjim državnim razmeram. To pa ni v bistvu Cerkve, ampak je nekaj tujega in protinaravnega. Tako sodi Opitz, da se ni izneveril evangelijski, če išče edinstva v katoliški Cerkvi. Da bi Luther ne bi odpadel od Cerkve, v tem se Opitz pač moti; navedel je nekatere izpovedi iz prve dobe, a molči v tem, kar je Luther pozneje pisal in delal. Toda to le mimogrede. Po študiju protestantizma in katolicizma je prišel torej Opitz do naslednjih tez: 1) Jaz spoštujem katoliško Cerkev kot pracerkev (Urkirche) in obžalujem ločitev. — 2) Jaz pobijam mnogorazširjeno zmoto, da bi bližanje s katoliško Cerkvijo pomenjalo npravno in duševno nazadovanje. — 3) Na reformaciji obračam besede Pavlove: „V duhu ste začeli, hočete li sedaj v mesu končati?“ (Gal. 3, 3.) — 4) Jaz sem odločno nasproten „evangelijski zvezi“ (Evangelischer Bund). — 5) Gonja proti jezuitom je sramota našega stoletja. — 6) Vesel priznavam, da so mi verni katoličani bližji kakor odpadniki med nami. —

Zlasti brani Opitz katoliško Cerkev proti „evangelijski zvezi.“ „Evangelijska zveza, pravi, uganja z besedo „cerkev“ sleparijo (Taschenspielererei). „Deutsch-evangelisch“, v tem je protislovje. Evangelijsko je to, kar je vesoljno, kar obsega vse narode... O evangelijski zvezi velja: kar ima resničnega, ni novo; kar ima novega, ni resnično. Kar izpoveda evangelijskega, je splošno krščansko; kar pa ima svojega, je nekrščansko. Nje polemika ni iz resnice in Boga.“ „Zveza“ zlasti napada papeža. „A papež ima širše obzorje kakor zveza. Kdo je pisal bolj krščansko o Kristusu Odrešeniku kakor Leon XIII. v okrožnici 1. nov. 1900? Kdo bolj navajal na študij sv. pisma, kakor on z okrožnico 18. nov. 1893? S skrbjo za delavce si je pridobil ime socialnega papeža.“ (Str. 26.) Vpijejo zoper papeževo nezmotljivost, a poprej so potvarili pojem. „Dogma nezmotljivosti ima globlji in splošnejši zmisel: da je razodetje dejstvo! Da se ohrani razodetje nepokvarjeno vsa stoletja, je dal Bog svoji Cerkvi, to je nje pastirjem in učiteljem, a zlasti nje poglavarju, darino sv. Duha, ki jo uvaja v vsa resnico. V cerkvi delujoči sv. Duh povzroča v njej vedno novo, a nikdar ne kaj drugačnega; česar bi ne bilo v njej od početka. Tako jo ohranja v nje bistvu

obnavlja po obliki po zgodovinskih razmerah, je vedno globlje in udejevuje in izpolnjuje" ... (Str. 41.) „Katoliški Cerkev se godi mnogo krivice; ko njo pobijajo, pobijajo pozitivno krščanstvo... Ob tem sovraštvu zoper katoliško cerkev, pravi dalje Opitz, spominjam se na besede anglikanskega zgodovinarja Macaulaya: Rimska Cerkev bo cvetela še v nevenljivem soju, ko bo kdaj čez tisoče let kak Pernanec z londonskega mostu gledal na razvaline cerkve sv. Pavla!“ ... Cerkev more biti le ena in vesoljna. Pojem Cerkve nima plurala!“ (Str. 42.) Na koncu opozarja Opitz na izrek vseučilišnega profesorja dr. Ehrharda: „Edina katoliška Cerkev sega nazaj v prve dni krščanstva... le ona ima v sebi vse prvine krščanstva... po katoliški Cerkvi je postalo krščanstvo vseobsegajoča religiozna svetovna moč, v blagoslov vsem, ki vpliva nanje... Katoliška Cerkev stoji in pada z objektivnim značajem krščanstva. Kdor taji te stavke, je v nasprotju ne le s katolicizmom, temveč mora dosledno tajiti vse pozitivno krščanstvo!“ Te stavke, sklepa Opitz, naj bi dobro premislili vsi protestantje!

Balkanski problemi.

(Poroča dr. J. Gruden.)

Nedavno je izdal avstrijski državnik baron Chlumecký zanimivo knjigo, ki razpravlja o našem razmerju do Italije. (Österreich-Ungarn und Italien. Das westbalkanische Problem und Italiens Kampf um die Vorherrschaft in der Adria.) To je menda na naši strani prvi obširnejši spis, ki se bavi s perečim balkanskim vprašanjem. Drugod je nastala o tem predmetu že cela literatura. Francozi, Bolgari, Srbi, Italijani pišejo knjige in brošure, kjer zagovarjajo svoje težnje in načrte. V Italiji se je javno mnenje že tako zavzelo za balkansko politiko, da občinstvo z burnim odobravanjem sprejme vsako besedo, kedar se kak parlamentarec ali javni govornik dotakne tega vprašanja. (Primerjaj govor fizika Marconija v Benetkah z dne 5. decembra). Le pri nas je varstvo avstrijskih koristi na Balkanu prepuščeno modrosti diplomatskih glav in širša javnost je le redkokdaj poučena o tem, kakšni so naši cilji in naloge na slovanskem jugu. Knjiga barona Chlumeckega ima torej važno nalogo, da pojasnjuje veliki pomen albansko-macedonskega vprašanja za obstoj

in razvoj avstro-ogrške monarhije in da skuša zbuditi – ne sicer navdušenje – pač pa vsaj zanimanje za naše težnje na Balkanu in jih uči trezno presojeti.

Knjiga je pisana hladno. Povsod se kaže preračunajoči razum diplomata. Za idealne smotre nima zmisla in o zgodovinskem pravu narodov piše z ironijo. Prav tako prezirljivo omenja narodnostno gibanje Srbov, Bolgarov in Albancev. Chlumeckemu so vsi ti napor – humbug. A prav zato je njegova knjiga pravi tip oficijelne avstrijske politike, ki se razlikuje od gorkega navdušenja Italijanov, Srbov in Bolgarov, predvsem z neko stoiško mirnostjo in neobčutljivostjo. Kdo bode slednjič zmagal, ali hladni razum ali vroče srce, to je seveda drugo vprašanje.

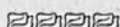
Obširna poročila o diplomatskih spletkah pustimo tu na stran. Nas zanimajo v knjigi Chlumeckega zlasti oni odlomki, ki razpravljajo o Albaniji in nje pomenu za našo monarhijo. V tem oziru izpopolnjuje to delo, kar smo svoj čas pisali o „kulturnih in političkih strujah na Balkanu.“ („Katol. Obzornik“ 1906. pag. 22 sl.)

Avstro-ogrška se bori za svojo eksistenco, ako odvrta tuje vplive od Albanije. Njen bodoči razvoj je odvisen od tega, da si pridržijo prost dohod v srednozemeljsko morje, in s tem prosto pot za svojo trgovino v čezmorske dežele. Ako bi pa bili obe adrijanski obali v laški posesti, nam je edina prometna zveza zaprta in s tem našemu trgovinskemu razvoju zadet smrtni udarec. Kdor ima v oblasti Valono in Brindisi, tisti je gospodar čez vso Adrijo. Albanski problem se da torej po mnenju Chlumeckega spraviti v sledečo formulo: Boj za Albanijo je boj za Adrijo, boj za Adrijo pa je boj za eksistenco avstro-ogrške monarhije. —

Še zanimivejše je poročilo o početkih in razvoju italijanskega vpliva v Albaniji. Ko so se poizkusi v Tunisu in Abesiniji ponesrečili, so pričeli italijanski diplomatje drugod iskati primernih krajev za svoje kolonialne načrte. In zdelo se jim je, da bode avstro-ogrski vpliv v Albaniji ložje premagati kakor francoski odpor v Tunisu. Torej razširjajmo svojo oblast na račun tistega, ki je šibkejši. Neka zgodovinska podlaga se je za te balkanske težnje tudi hitro dobila. Beneška republika je imela v srednjem veku ob albanski obali nekaj pristanišč (Valona, Durazzo, Prevesa) in še od tistih časov se je ohranilo v primorskih mestih nekaj italijanskega življa. Poleg tega ima Italija v svojih južnih pokrajinah že od 16. stoletja nekaj tisoč Albancev naseljenih. Te starodavne zveze, ki so bile še pred desetletjem brez

vsakega pomena, so sedaj dobro sredstvo, da se razširja v Albaniji politični in trgovinski vpliv Italijanov, in naj opravičujejo njih „zakonite in zgodovinsko utemeljene aspiracije“ v balkanskih deželah. — Zanimivi so tudi Chlumeckega podatki o pokretu Kucovlahov (Rumunov) v Albaniji in Macedoniji. Njih tolpe, ki so zadnji čas začele ondi prav tako gospodariti kakor bolgarske, srbske in grške, služijo večji del italijanski propagandi. Italija si je ob svojem nastopu takoj znala pridružiti enakorodna romanska plemena, h katerim seveda prišteva tudi Albance same.

Pa bodi dovolj posameznosti. Bogatega gradiva te knjige na par listih pač ne moremo izčrpati. Veseli nas pa priznanje, da more Avstrija le oprta na Jugoslovane, rešiti važni balkanski problem.

Meunier v Pragi.

(Poroča Ferd. Cilenšek.)

Ravnokar

Ravnokar se je razpršila praška jutranja megla, in tisočeri odsviti sončnih žarkov so zableščali na pozlačenih križih vrhu stolpov in kupol stostolpe „matičke“ Prage. Tako krasen dan je treba kam iti. Torej vun! A kam? Če ne drugam, pa skozi celo mesto skoz „až“ na drugo stran v bolnišnico, obiskat prijatelja. Na cesti bi bil v naglici kmalu pretrdo zadel ob znanega slikarja, ki se je hipoma pojavil pred menoj, kakor bi bil vzrastel iz tal.

„Kam pa ti greš?“ ga vprašam.

„V slikarsko razstavo.“

„Kakšno slikarsko razstavo?“

„Meunier-jevo v Rudolfinu.“

In spravil me je s seboj.

Kolikor se spominjam, sem to pot prvič obiskal razstavo slikarja, ne da bi poprej poizvedel, v katero šolo spada slikar, katera je njegova posebna stroka, kako ga ocenja kritika itd. Sploh ne vem, sem-li kdaj poprej slišal ime Meunier. Včasih je dobro, tako-le samega sebe poslati v nepoznano deželico. In res! Ko sem stopil v rastavo, mi je bilo prav tako, kakor bi bil prišel v docela nov, doslej popolnoma nepoznan kraj. Nikakor ni fraza, ako rečem, da se Meunier-jeva razstava sme

imenovati naslikana in kiparsko upodobljena uganka. Mimogrede rečeno: Rajni Meunier¹⁾ ni bil samo slikar, ampak tudi kipar. Torej kakor uganka so vsa njegova dela. S tem je označena glavna njih karakteristika in glavni vtisk, ki ga dobi gledavec.

Meunier-jeve slike in kipi predstavljajo rudokope, tvorniške delavce, kovače, opekarje, težake, kmete, ribiče in pomorščake – a a vsakogar v prav vsakdanjem položaju in v vsakdanji obliki. Kakor bi jih bil zgolj fotografiral, pa nič drugega. „Saj to ne more biti umetnost!“ vzklikneš prvi hip.

In vendar je. Čim dalje gledaš te v lapidarnih potezah izvršene slike in kipe, tembolj te prevzema čut, da imaš pred seboj nekaj izredno lepega. Všeč ti je. A izprva si kar ne moreš razložiti, za kaj.

In v tem dvomu se obrneš do veščaka, ki ti odgovori:

„Vedi, prijatelj, da je ravno to najlepša umetnost, ako ti slikar in kipar v popolnoma vsakdanji obliki postavi pred oči vzvišeno misel.

Čim vsakdajnejša je oblika in čim zvišenejša je misel, katera je v njej izražena, tembolj ti je umetnik približal nekaj, kar je samo na sebi nedosegljivo. Poglej tu mater ob razmesarjenem sinovem truplu, ki so ga pravkar potegnili iz rudnika. Nič nenavadnega ne vidiš ne na skupini sploh, ne na oblačilih, ne na obrazu in ponaši. Misel, ki je v skupini izražena, je vse, kar opaziš posebnega. Toda kakšna misel! Boj neukrotljive človeške energije z neizprosno naravo. Materinska ljubezen. Žalost in obup predočena tako živo, da se stresesh, ko skupino ugledaš. Prekrasna misel v najpreprostejši obliki.“

To je rešitev uganke.

Kar vidiš v Meunier-jevi razstavi, se lahko označi nakratko; Gruda, navdana z dihom in ognjem življenja.

Brez dvoma spada Meunier med prve umetnike našega časa. Manrice Maeterlinck celo pravi, da sta v naših dneh Rodin in Meunier edina, katerima se je posrečilo utelesiti nekaj zares krasnih momentov, zajetih iz življenja. Morda ima prav.

¹⁾ Konstantin Meunier je umrl v svojem domačem mestu Bruselju dne 4. aprila 1905. Bil je 73 let star.

NOVE KNJIGE.

F. Ks. Meško: **Mir božji**. Ljubljana 1906. Str. 188.

Slovani so narod velikih, a na poti k svojim ciljem omagujočih talentov. Tak pristno slovanski talent je F. Ks. Meško. Njegove sanjave oči se večkrat orosijo in skalijo, ko gledajo k visokim ciljem, mehke poteze njegovega značaja večkrat zatrepečejo in njegovo mehko srce večkrat bridko začuti, da ozračje naše dobe ni zdravo in ni ugodno za njegov nežnoobčutljivi umetniški talent. Zato večkrat užaljen in otožen beži iz življenja v samoto. „Tam zunaj je moja pot, tam ob strani življenja, kjer ni solnca, ne petja, ne veselega, prešernega smeha, tam zunaj, kjer se vije v mračnih sencah otožnih cipres križev pot brez konca in kraja . . .“ (Mir božji str. 183). Žal, da tolikokrat išče zavetja in utehe v mehkužni sanjavosti in v otročje zaljubljenih spominih.

Pred nekoliko leti, ko je Meško še bolj krepko posegal v življenje, sem o njem zapisal („K. O.“ 1900, 275): „Na vsak način so taki (ljubavni in podobni) prizori v moralnem in umetniškem oziru slaba stran Meškove umetnosti. Vsake mladostne lahkomiselnosti nikakor ni mogoče idealizirati; saj je Meško brezmiselno čutno ljubezen sam imenoval greh in neumnost („Knezova knj.“ za l. 1898, str. 76).“ – To velja v nekaterih ozirih še zdaj. Onim prizorom so se pridružila še pogostoma osebna srečavanja z različnimi gospodičnami in čudni, otročje zaljubljeni spomini, sploh epizode, o katerih ne bi mislili, da jih je pisal zrel mož. Ljudem zdravega estetičnega okusa te epizode ne morejo ugajati. Koliko višja in čistejša bi bila Meškova umetnost, ko ne bi imela teh peg! Umetnik mora znati samega sebe obvladovati, mora znati izbirati, stvarjati! Ni vse poezija in umetnost, kar pride na misel umetniku in kar se rodi v pesnikovem srcu; zakaj tudi umetnik in pesnik je človek, ki ima svoje slabosti, in večkrat nič manj slabosti kakor navadni ljudje.

Koliko umetnosti in poezije je pa v onih Meškovih črticah, katerih ne kazijo te pege, kjer so te pege vsaj bolj v ozadje potisnjene! Mladostno živa in pesniška je „Vera“. Mnogo čudovite poezije je v „Svetiščih“, kjer s pesnikom Meškom vred iščejo utehe po svetem miru in sreči hrepeneče duše; to je res srce povzdigujoča umetnost in poezija.

V „Romanju na goro“ je še tista sveža mladostna Meškova umetniška energija, ki zna tako krasno popisati nežno in silno hrepenenje mladostnega srca, kako se peha in trudi, da bi ugasilo pekočo svojo žejo in v omagovanju zajema novih moči v pogledu k bliščočemu zaželenemu cilju; to je tista Meškova umetnost, ki zna hrepenenje svojih junakov tako pesniško prepojit s toploto svojega vedno nemirno hrepenечеga srca. Kaj podobnega najdemo le še pri ruskih umetnikih. Čudo ob koncu je sicer nekaj posebnega in v umetnosti izrednega, a Meško vse opiše res pesniško.

„Človek, ki se je vračal“ je naš stari znanec Meško, ki je nekdanj še hrepenel za novimi cilji, ko mu še ni ogasnila vera v življenje in srečo, ko mu še ni zamrlo upanje, da doseže visoke cilje, ki so vsaj za nekoliko časa očarali njegovo nemirno hrepenече oko in srce. Toda nekdanj je še samozavestno in zaupno stopal k novim ciljem, zdaj pa beži in hiti nazaj, nazaj v svojo mladost, ki se ne povrne in katere ne doseže nikdar več. — A mladost in mir ni samo za nami tudi v zrelih letih je v nas še prostora za mir in mladost, in tudi pred nami nam sije cvetoča mladost; E. Hello, ob čigar visokih vzletih in genialnih mislih so se naslajali mnogi moderni umetniki, se je vselej globoko zamislil, kadar je slišal pri oltarjevih stopnicah moliti „ad Deum, qui laetificat iuventutem meam“ . . .

Dr. F. Grivec.

Dr. Dragotin Lončar: Politično življenje Slovencev. (Knjižnica političnih in socialnih spisov I.) Ljubljana 1906.

Ta knjižica (33 str.) nudi jako dober pregled slovenskega političnega življenja, kakor se je javljalo v političnem časopisju, v političnih strankah in političnih osebnostih, zlasti od l. 1848 do danes. Seveda ne podaje „analize slovenske politične javnosti“ v celoti in posameznih političnih smeri kot posledic teh ali onih kulturnih faktorjev, kar poudarja pisatelj sam. Vsa taka vprašanja je treba še posebej obdelati. Pisatelj se jih je doteknil le tuintam mimogrede. Prav zato pa tudi pisateljevi osebni nazori (pisatelj je glavni predstavnik idej, ki jih razširja socialna revija „Naši zapiski“) ne stopajo v ospredje. Knjižica je porabna kot pregled za daljno preučevanje slovenske politične zgodovine, a tudi za predavanja po društvih.

A. U.

A. Kržič: Kratka katehetika s praktičnimi pojasnili. Ljubljana 1906.

To je naslov 60 strani debeli knjižici, ki je namenjena v prvi vrsti gojencem c. kr. učiteljišča in bogoslovcem kot pomožna učna knjiga v specielni metodiki za verouk, v drugi vrsti pa tudi katehetom, ki že delujejo v svojem poklicu. Knjižica podaja poleg teoretičnih pravil mnogo prav primernih zgledov, ki pojasnujejo teorijo, pa se tudi kar naravnost lahko uporabljajo pri praktičnem poučevanju.

Vsa tvarina je razdeljena na štiri dele; o katehetu (njegovi nalogi v znanstvenem in nraavnem oziru); o katekizmu (njegovem razmerju do biblijskih zgodob, do cerkvene zgodovine, liturgike in molitvenika); o katehumenih (o učencih in njih zmožnostih ter o načinu, kako jih razviti); o katehezi (o učni poti, učni obliki, učnih sredstvih). Veliko težavo delaje otrokom abstraktni pojmi. Pisatelj daje prav dobra navodila, kako je mogoče take pojme konkretno obdelati ter takorekoč predočiti. Primeri na str. 16. zgled o kesu! Manj priporočljiv se mi zdi na strani 16, *β*) 1.) nauk, da se lahko dobre in tudi slabe lastnosti pojasnujejo na zgledih še živih oseb. Gledé na slabe lastnosti se mora katehet pač varovati, da ne navaja otrok v neljubo kritikovanje in ostro sodbo še živih oseb. Prav dobro pa je na strani 22. opomnja: »Kadar katehet privzema kaj apologetičnega v katehezo, naj se izogiblje polemike in naj ne napada nasprotnikov. Naj jih rajši pomiluje pred učenci kot nesrečnike, za katere je treba moliti, da bi spoznali luč resnice.« Prav dobra so tudi navodila za spretno izpraševanje na strani 41 in 42. Izraza »akroamatična« in »erotematična« učna oblika bi se lahko poslovenila, ker je zlasti prvi izraz zelo neokreten posebno še za take, ki se niso učili grščine. Knjižica je pisana v lepem in pravilnem jeziku. Tiskovnih pomot sem našel le malo. Tisk je lep; oblika knjižice za šolsko knjigo malo prevelika, Cena 50 v.

Dr. I. S.

P. Bourget: Razporoka. (Leposlovna knjižnica I.) V Ljubljani 1906. Cena K 2.—; vez. K 3.— Katoliška Bukvarna v Ljubljani.

»Katoliška bukvarna« je začela izdajati dvojno knjižnico, leposlovno za intelgenco, ljudsko knjižnico za ljudstvo. Leposlovna knjižnica bo prinašala klasična domača dela, a tudi prevode iz tujih literatur. Lepa književnost je tako mogočen kulturni faktor, da bi moral dandanes zaostati narod, ki bi preziral lepa dela svetovnih literatur. Leposlovna knjižnica bo izkušala seznanite Slovence z najboljšimi deli modernih leposlovnih umetnikov,

Srečna je bila misel izbrati za začetek klasično delo francoskega akademika Pavla Bourgeta: *Un divorce*. Saj je obdelal Bourget v tem romanu eden najaktualnejših socialnih problemov, problem o razporoki. Človek je radoven, kako bo rešil tak problem umetnik. Bourget je znan kot fin psiholog, zadnji čas je proučeval še posebej sociologijo (zlasti Bonalda). In vso svojo mojstrsko silo je uporabil, da pokaže problem razporoke v dušnem in socialnem življenju. Konec se glasi: „Mati je preklinjala to zločestvo postavu (cette loi criminelle), o razporoki, kateri se je slabotna ženska udala v skušnjavi, ki uničuje družinsko in versko življenje, to postavu anarhije in nereda, ki ji je obetala svobodo in srečo, ki pa ji je, kakor že toliko drugim, donesla sužnost in bedo!“ – Prevod A. Kalanov je lep in gladek.

A. U.

Dr. G. Bertrin: Kritična razprava o lurških dogodkih. I. (Prevod iz francoščine). Ljubljana 1906. Dobiva se v „Katoliški Bukvarni“ v Ljubljani. Cena K 1'60, za dijake K 1.

Vseučiliški profesor v Parizu dr. Bertrin je sklenil še enkrat kritično preizkati vse lurške dogodke. Sad njegovih trudov je rečeno delo. V prvem delu obravnava lurška prikazovanja, v drugem in tretjem pa urška ozdravljena, zlasti tudi ona, katerih priča je bil romanopisec Zola. Prvi del leži pred vami v lepem slovenskem prevodu. O lurških dogodkih je izšla že cela vrsta del, a to delo, pisano za omikane bravece, se lahko meri z vsemi. Od braveca to delo ne zahteva nič drugega kakor dobro voljo. Kdor ima dobro voljo, pa brez predsodkov prebere to knjigo, mora reči hkoncu: tu ni prevare, to je resnica! Za omikane bravece je dobro opomniti, da lurški dogodki niso nobena verska resnica; vsak lahko o njih dvomi, da mu dopušča pamet, a seveda pamet terja, da vsak poprej dogodke preuči, preden jih taji! Naj bi segli po tej knjigi vsi, ki jih zanima lurško vprašanje in zanimati mora vse izobražence, saj je lurško vprašanje odločen protest proti moderni vedi, ki kar a priori taji nadnaravne pojave in čudeže!

A. U.

Prof. dr. med. Lapponi: Hypnotismus und Spiritismus. Medizinisch-kritische Studie. Deutsch von M. Luttenbacher. Verlag von B. Elischer, Nachfolger. Leipzig 1906.

Osebni zdravnik Leona XIII. in Pija IX., ter profesor antropologije dr. Lapponi, je v imenovanem delu, ki je v nekaterih dneh doživelo

v Italiji dve izdaji in bilo takoj prevedeno v nemščino, kritično obdelal vso dosedaj znano tvarino o hipnotizmu in spiritizmu. S strogo objektivnostjo preiskuje pisatelj realnost poizkusov in pravo verljivost avtorjev, priznava pa, da nima lastne skušnje o spiritizmu. Kar poroča o hipnotizmu, se brez izjeme sklada z dokazanimi dejstvi moderne znanosti in glede tega bo knjiga težko našla nasprotnikov.

O hipnotičnih pojavih poroča že najstarejša zgodovina, s hipnotizmom identičen je takozvani Mesmerjev živalski magnetizem; bistvo hipnotizma je iskati v gotovih bolnostnih pojavih osrednjega živčevja, katerih pogoji so dani v patološki razpoloženosti in večji ali manjši sili sugestije. Osebe s popolnoma zdravimi živci se sploh ne dajo hipnotizovati. Od prvih početkov najstarejše zgodovine orientalskih narodov do čarovnic novejšega časa, je znano polno pojavov spadajočih v okvir hipnotične sugestije. Večina obsojenih čarovnic so bile živčno bolne, histerične, sugestiji in halucinacijam lahko pristopne ženske in dasi so že nekateri pisatelji 15. in 16. stoletja preganjanje čarovnic kot krivično obsojali, gre vendar glavna zasluga jezuitu Frideriku Speeju, ki je prvi odločno in z uspehom nastopil zoper obsojanje čarovnic. Njegovima poznejšima stanovskima tovarišema, jezuitoma Hellu in Kircherju, se je posrečilo hipnotizirati nekatere živali. Nemški zdravnik Mesmer je l. 1779 tolmačil hipnotične pojave s pomočjo živalskega magnetizma, toda tedanja znanost je njegovo teorijo kratko malo zavrgla in Mesmer je moral l. 1785 bežati na Angleško. V drugi polovici 19. stoletja je šele James Braid deloma razvil pojem hipnotizma in nevrologi novejšega časa, Charcot, Bernheim, Liebault, so potom eksaktnih poizkusov postavili temelj sedanjemu naziranju o hipnotizmu in ga celo uvedli v medicino kot pripomoček v gotovih živčnih boleznih. Prav tako stari kot hipnotični, so po Lapponiju tudi spiritistični pojavi; zasleduje jih pri starih Egipčanih, Indijcih in Hebrejcih; magijo in nekromantijo starih narodov smatra identično s spiritizmom. Že Tertullian govori v svoji apologiji o plešočih mizah in nevidnem trkanju po njih, prav tako, kakor je še sedaj v navadi. V srednjem veku je bilo občevanje z duhovi močno v čisljih in v kronikah tedanjega časa je polno dogodbic, ki spominjajo na spiritizem; mnogo je pisal o tem laški zgodovinar Cautù. Celo nekatere papeže so dolžili, da se pečajo z nekromantijo. Pričakovati bi bilo, da bo materializem, ki je koncem osemnajstega in začetkom devetnajstega stoletja nastopil vlado, za vselej storil konec zanimanja za nadnaravni svet, toda zgodilo se je nasprotno. L. 1847 se je po ameriški rodbini Fox, pripadajoči cerkvi metodistov, spiritizem šele moderniziral, v malo

letih našel mnogo pridruženecv na Angleškem in Francoskem, pozneje po celi Evropi, Lapponi obširno popisuje spiritistične pojave: nevidne sile premikajo pohišstvo, da pleše po zraku, teža predmetov se hipoma izpremeni, začuje se godba, duhovi govore, pišejo, dobé celo konkretno obliko (materializacija ali reinkarnacija — vrhunec spiritističnih prikazni), vegetacija rastlin se čudovito pospeši; dalje: kako so indijski fakirji očarali evropejske učenjake; navaja tudi zgodovinske zglede od istinitosti telepatije itd. Kdor se za to zanima, naj knjigo sam prebere. Nam je za sodbo, ki jo zastopa pisatelj o spiritizmu. Njegova sodba ne temelji na lastnih opazovanjih, marveč na opazovanjih drugih učenjakov, učenih duhovitih mož, ne preprostih, lahkovernih oseb. Za istinitost spiritističnih pojavov so se zavzeli, oziroma jih niso mogli po naravnim potu razložiti, med drugimi pisatelji Walter Scott, Viktor Hugo, Viktor Sardou, Avg. Morgan, predsednik družbe matematikov v Londonu, astronom Zoellner iz Lipskega, astronom Flammerrion, geolog Douton, slavna fizika Tyndall in Fechner, kemik Dawy, zoolog Wagner, antropologi Ferri, Lombroso, Perty, naturalist Humboldt. Kot glavno pričo pa navaja slavnega angleškega fizika Viljema Crookesa, kateri je z vsemi pripomočki fizike in kemije, z najeksaktnjšimi aparati dolgo časa proučeval spiritistične pojave. O rezultatu piše Crookes sledeče: „Ljudstvo, po nadnaravnem hrepenéče, nas vprašuje, verjamete li ali ne. Odgovarjam jim, mi smo fiziki, kemiki in nam ni na tem, verjeti ali ne verjeti, ampak dognati, ali je pojav resničen ali domišljen. Istinitost pojavov (namreč spiritističnih) potrjujemo, vsaj za sedaj, ker se nismo mogli o nasprotnem prepričati.“ Dasi sta nadvojvoda Ivan in Rudolf I. 1884 razkrinkala slovečega spiritista Harry Bastiana kot sleparja, ne smatra Lapponi s tem ovrženi ves spiritizem, češ v vsaki pošteni družbi je lahko kak slepar. Profesor Damjani v Clistonu je l. 1868 ponudil fizikom Tyndallu in G. H. Levesu 30.000 frankov, če dokažeta, da so se pri gotovih poskusih pripetile sleparije ali neistinitosti, kar se jima pa ni posrečilo, kakor tudi ne znanemu materialistu Büchnerju za lepo vsoto 10.000 dolarjev. Sklicujoč se na toliko dejstev, izjavlja Lapponi, da sile, povzročujoče spiritistične pojave, nimajo analogije s silami, delujočimi v naravi. Spiritizem je manifestacija dosedaj nepoznanih sil. Deloma se dajo slične prikazni razlagati po potu iluzij, halucinacij, ali finih sleparskih zvijač, mnogo prikazni pa je, ki se ne dajo po naravnih zakonih tolmačiti, da, celo naravnim zakonom nasprotujejo. V navadnem življenju sta hipnotizem in spiritizem škodljiva, vendar je hipnotizem v okvirju znanosti, zlasti zdravilstva, v gotovih slučajih dovoljen, dočim

je spiritizem vedno nevaren, škodljiv, torej nemoralen. Naj kdo sodi o tej knjigi, kakor hoče, gotovo je, da je zbral pisatelj veliko gradiva iz cele tozadevne literature in objektivno presodil dokaze pro in contra. Morda je dokaz o značaju spiritizma premalo podprt. Dr. Lapponi sicer navaja velike može učenjake, ki so po dolgem in vestnem opazovanju izpovedali vero v spiritizem, vendar je treba dodati, da tudi avtoriteta teh mož ni brezpogojna. Crookes, Zöllner in Fechner so gotovo moške-veščaki, a prav njih „medije“ so pozneje razkrinkali kot spretni glumače. (Primeri o tem: *Katoliški Obzornik* VIII [1904] str. 52 — 61.) Kljub temu mora biti javnost dr. Lapponiju hvaležna, da se je podal na to temno polje. Kdor bi bil pred sto leti sanjal o epohalnih iznajdbah sedanjih dni, bi se mu bili smejali. In še dandanes je veliko pojavov nerazjasnenih v naravi, najmanj pa je razjasnjena skrivnost antropologije, človeška duševnost, o kateri se znanost še dolgo ne bo mogla ponašati, češ da je izpregovorila o njej zadnjo besedo.

Dr. Fr. Dolšak.

N. Petrovskij, Pervye gody dejatel'nosti V. Kopitarja. Kazanj 1906. Str. XXIII + 757. Cena 4 rub.

Pisatelj obravnava prva leta J. (rusko Vartholomej) Kopitarjeve pisateljske delavnosti do l. 1817. Knjiga je sicer že zase celotno delo, a pisatelj obeta v uvodu, da bo svoje delo nadaljeval, ako mu bodo razmere dovoljevale. Najprej opiše Kopitarjevo življenje (1 — 83). Zelo obširno piše o epohalni knjigi Kopitarjevi „*Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten u. Steyermark*“ (84 — 236), o kateri dokaže, da je izšla v prvi polovici l. 1809. Podrobno raziskuje o časnikarskem (publicistiškem) delovanju Kopitarjevem (237 — 494), o njega razmerju do srbohrvaške literature (495 — 734). nazadnje pa kratko povzame rezultate svojega raziskavanja v poglavju o pomenu in važnosti prvih let Kopitarjevega slovstvenega delovanja (735 — 751). Marljivost in temeljitost ruskega učenjaka, ki tako podrobno popisuje dobo in delo našega slavnega rojaka, njega mišljenje, značaj, zunajnost, i. t. d., je naravnost občudovanja vredna. Za enkrat samo kratko opozarjamo na to znamenito knjigo, z željo, da bi zgled in zanimanje tujcev zbudilo v naši domovini več zanimanja za našo kulturno zgodovino.

F. G.

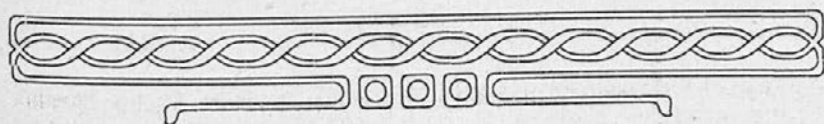
Pavissich: Cancro civile. Prostituzione moderna. Treviso 1906.

Znani jezuit, ki probuja v Italiji zmisel za socialno vprašanje, je pokazal v tej knjigi (137 str.) na eno najgrših ran moderne družbe

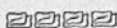
na rak-rano, kakor jo imenujejo, prostitucijo. Čitamo sicer v časnikih dan-za dnevom, kako so tuintam zaprli kakega trgovca s človeškim blagom, toda človek si misli, da je zlo tako strašno, ker nima nikdar naenkrat pred očmi vseh podatkov. Pisatelj je zbral precej tvarine — vse ni mogoče zbrati, kar končno vendar le poedini slučaji pridejo na dan — in človek z grozo zre pred seboj to nečuveno sramoto toli hvaljene moderne kulture. Tisoče in tisoče mladih deklet izgine za vedno v umazane brloge velikih svetovnih mest, New-York, Buenos Ayres, Rio Janeiro, Aleksandrijo, Carigrad itd. „Pesti Hirlap“ je poročal, da je samo ogrskih (slovaških itd.) deklet po balkanskih hišah do 25000. Prostitucija pa vzorato deluje tudi na zakon, odtod iz večine zahteve razporoke. O prostituciji se lahko reče dobesedno, da pije mozeg človeškemu rodu. Pisatelj navaja razne socialne poskuse, kako ozdraviti to rak-rano, gospodarsko- politične, a odločno izpoveda, da bodo vsi ti poskusi zaman, če se jim ne pridruži religiozno npravni prepород človeške družbe. Neodvisna morala more dati človeku le „ideal svinjarije“ (str. 117).

A. U.

LISTEK.

Loreto in „Casa santa“ (Sveta hišica). -- Zadnji čas se je zopet vnel boj za Loreto. Ulysse Chevalier, tisti, ki je pred nekaterimi leti historično-kritično dognal nepristnost turinskega grobnega prta, je izdal veliko delo o Loretu. Zbral je vse vire o sveti hišici, jih kritično ločil in razvrstil ter prišel do sklepa, da je sporočilo o prenosu nazareške hišice v Loreto le legenda. Ugledaa katoliška revija lovanskega vseučilišča „Revue d' Histoire ecclésiastique“ imenuje razloge francoskega zgodovinarja kanonika Chevalier absolutno nepobitne. „Histor. pol. Blätter“ (1906, 138², str. 126) e pridružujejo. Jezuit Beissel, ki je svoj čas odločno branil zgodovinsko vrednost ljudskih sporočil o Loretu, je napisal sedaj članek v „Stimmen aus Maria-Laach“ (1906, 9. str. 361 sl.), ki izkuša v njem razložiti postanek legende. Tudi „Vrlibosna“ (1906. br. 20.) je priobčila članek „Santa Casa v Loretu“ po lovanski reviji. Razlogi, ki jih navaja Chevalier, se dado tako-le povzeti: 1.) Božja pot v Loretu je že starodavna. Poročila segajo nazaj v 13. stoletje. Bila pa je prvotno tam cerkev rojstva M. B., a ne Oznanjenja. Papeške bulé do l. 1389 omenjajo božjo pot brez vsake druge opomnje. 2.) Prenos hišice bi se bil dogodil l. 1295, a prvo historično poročilo o tem je šele iz l. 1470, poročilo loreškega župnika Tolomei, in sicer je prvo še precej splošno, potem pa se

časoma javlja vedno več podrobnosti. Najbolj je vplivala bula Julija II., ki omenja prenešenje „iz Betlehema“ (!). A tudi ta bula dostavlja previdno: „kakor pravi pobožno sporočilo“. Pri-poveduje pa bula stvari, ki jih ne sporoča noben arhiv in nobena kronika. Zato mislijo, da je papež kar povzel to, kar je bilo povedano v prošnji, ki so mu jo poslali iz Loreta. Tako je 21. oktober 1507 (dan bule) uradni rojstni dan legende. 3.) Takrat, ko naj so angelji prenesli hišico iz Nazareta, t. j. okrog l. 1291, sploh v Nazaretu ni bilo nobene Marijine hišice več. Romarji, ki so v 4. stoletju in pozneje obiskali Nazaret, so videli votlino, a nobene hišice. Na kraju je bila cerkev M. B. To cerkev pa je l. 1263 porušil sultan iz Kahire. Do 16. stoletja je bila na vzhodu legenda sploh neznana. In vendar trdi prva historična priča o Loretu, Tolomei, da so našli v Nazaretu 1291. l. o tej stvari napis! 4.) Pač pa so po miru l. 1283 zidali v Nazaretu med zidovi stare cerkve pred votlino oznanjenja kapelico, hišico M. B. O njej poroča frančiškan Nikolaj Poggibonsi l. 1345. Frančiškan Quaresimo pa poroča l. 1626 o manjši kapeli, a pod njo, pravi, so našli temelje večje kapele (one iz l. 1283), ki se ujemajo s tlorisom lavretanske kapele. Ta zadnja okoliščina se zdi Beisselu ključ do uganke. Po l. 1283 je bil v Palestini mir in romarji so začeli zopet pohajati svete kraje. Morda je lavretanska hišica

posnetek one prve hišice v Nazaretu, ki so jo zidali po l. 1283? Ali pa je celo iz istega materiala? Saj je znano, da je n. pr. prst na pokopališču v Pizi iz sv. dežele. Potem bi bili prenesli last in pravice večje prejšnje loretske cerkve na hišico M. B. Zgodilo bi se bilo to morda okrog l. 1383 — 1412, ko je bil škof loretskih krajin (rekanatski) Angelus. Če je ta škof poslal v Nazaret po tloris in material, bi bil jako umljiv postanek legende v ljudskem sporočilu. To legendo pa bi bil zapisal že v mnogočem obogateno l. 1470 župnik Tolomei, za njim pa jo bili obogatili še drugi. — Bodisi pa kakorkoli, Chevalier in za njim Beissel in drugi poudarjajo, da radi tega Loreto ne izgubi svoje časti. Nekaj poezije izgine, a sloveča božja pot je bila tam, preden je nastala legenda, in ostane tudi poslej. Kdor ne more v Nazaret, gre v Loreto, a kdor ne more v Loreto, gre tja, kjer so lavretanske kapelice. Središče vsega češčenja je velika skrivnost včlovečenja pa misel nanjo, ki je Mati božja in zato mati usmiljenja. Taki spomini se nam živeje vzbujajo na raznih božjih potih in razni kraji so res izbrani od božje previdnosti kot posebna svetišča, pa naj so razne pripovedke o njih postanku resnica ali pa le legenda! Kakor se okrog starih kapelic rad ovija bršljin, tako se tekom stoletij okoli ljudski duši dragih krajev ovijajo rade legende.

A. U.

Cerkev in politika na Ruskem.

Pri dosedanjih političnih bojih je duhovščina vso stvar apatično od daleč gledala; razni reakcionarci svetni in duhovski (skoraj vse duhovsko časopisje) so se naravnost in določno izrekli proti vmešavanju cerkve in njenih služabnikov v politično življenje. Nasproti temu pomlajeni (prej skrajno reakci-

onarni) bogoslovski časopis „Strannik“ (1906, št. 9) odločno poudarja, da vera in cerkev tako globoko sega v življenje narodovo in njega uredbe, da se ne more izogniti političnim vprašanjem. Krščanstvo ima po svoji ustanovitvi in naravi poslanstvo, da prenavlja narode; krščanska načela morajo prešinjati vse narodovo življenje. Zato krščanstvu ni vseeno, kaka je vladna oblika, kako je razmerje in kak položaj raznih stanov, kaka načela vladajo v zakonodajstvu. To priča tudi zgodovina. Strankarski borbi se ne more izogniti, saj se stranke bore za ideje, cerkev ima pa tudi ideje, za katere se mora boriti in jih braniti. Ako bi bila cerkev indiferentna do vseh strank, bi se ji po pravici očitalo, da ji ni mar občni blagor, da ne loči med dobrim in zlom. Seveda so vsi ideali političnih strank nepopolni, ker so človeški in ker dobivajo svojo obliko pod vplivom časovnih in zgodovinskih pogojev. Verski ideali pa stoji nad izpremenljivimi pogoji življenja. Verski ideali so torej lahko bolj ali manj blizu idealom kake stranke, a vendar se z njimi ne krijejo, ampak so ideali človeških idealov. Na Ruskem je tako ostra politična borba, da duhovniki ne smejo ostati ravnodušni, ker po krščanski principih ni dopusten npravnstveni indiferentizem nasproti političnim strujam. Duhovniki so sicer nositelji miru, miru Kristusovega; boj za resnico je pa ravno boj za mir Kristusov. Tako ruski časopis.

F. G.

Fra Jacopone da Todi. — V

božični noči l. 1306 je umrl s himno vere in upanja na usnah eden izmed prvakov frančiškanske poezije Jacopone da Todi. Letos obhajajo Italijani njegovo šeststoletnico. Čudna je bila že usoda njegovega življenja. Rodil se je l. 1230, štiri leta po smrti Frančiška

Asiškega. Kot advokat se je oženil z lepo plemenito Vanno, ki jo je blazno ljubil. Pri neki ljudski slavnosti se je pa podrl oder, ki je bila zbrana na njem množica gledavcev, in je pokopal pod seboj med drugimi tudi lepo Vanno. Ko je prihitel Jacopo, ter so ji odpeli okrvavljena dragocena oblačila, je zagledal, da je nosila na telesu spokorni cilicij. Kmalu nato je umrla. Jacopa je ta pogled tako pretresel, da je vrgel od sebe plemiško obleko ter se ogrnil v sirovo raševino. Dalj časa so ga imeli za blaznega. Otroci so vpili za njim: Jacopone, Jacopone! To ime si je tudi sam pridržal. Toda pokazalo se je, da Jacopone ni bil blazen, marveč, da je le spoznal vso ničemerost sveta in mu dal za vedno slovo. Postal je sin sv. Frančiška. Njegova „blaznost“ pa se je začela izlirati v poezije, polne toplih čuvstev in srčnega hrepenenja po višjih vzorih. Tako je velika bol rodila velikega poeta. Verzi Jacoponovi še niso izlikani, saj so bili prvi poskusi nove, italijanske lirike, a so polni ritma, „ki mu je vera srce“. Njegove pesmi so prvi cveti tiste religiozne poezije, ki je potem navdihala vse velike genije od Danteja, Petrarca, Tassa pa do Manzoniya. Pesnil je Jacopone tudi latinsko. Njegovo slavo bo nosila vedno po krščanskem svetu njegova nesmrtna oda: *Stabat Mater!* (Primeri: *Civiltà Cattolica*, 1906. zv. 1348, str. 394 sl.).

A. U.

„Sveta Melanija“. — Kardinal Rampolla del Tindaro je izdelal v svoji sumoti znamenito delo ter je dal na svetlo: *Santa Melania*. Že kot nuncij v Madridu (l. 1884) je našel star rokopis iz 10. stol. in spoznal je, da obsega življenje velike krščanske heroinje Melanije. Preiskal je potem še druge arhive in že znane biografije sv. Melanije in

potem snov kritično obdelal z vsem modernim znanstvenim aparatom. (Knjiga stane 30 L.). Silno zanimivo je to življenje. Melanija je bila liči iz plemenite senatorske rodovine. Rodila se je l. 383 v Rimu. S 14 leti se je omožila. Ko sta ji dva otroka po vrsti umrla, je poslej živela s svojim možem Pinianom zdržno. Bila je neizmerno bogata. Imela je bogata posestva v Kampaniji, Siciliji, Afriki, Španiji, Britaniji in do 8000 sužnjev. Letni dohodki so znašali 120.000 zlatnikov, premičnine pa ni mogoče ceniti. Nje hiša je bila pravo gostišče za vse romarje iz tujine. Cerkvam in samostanom je pošljala prebogatih darove. Ko je sklenila s svojim možem zdržnost, je pa tudi ogromno imetje domalega razdelila med cerkve, samostane in uboge. Vsem sužnjem je dala svobodo. Mnogo suženj je stopilo v samostane, ki jih je ustanovila Melanija. Z možem sta živela poslej kot brat in sestra. Obiskala sta škofa sv. Pavlina v Noli, od l. 410–417 bivala v Afriki in mnogo občevala s sv. Avguštinom. L. 417 sta potovala v Aleksandrijo in obiskala sv. Cirila. Potem sta obiskala egiptčanske samostane, l. 406 pa Carigrad. Potem sta se nastanila na oljski gori. Po moževi smrti je živela v samostanu, ki ga je sama ustanovila, v krogu 90 devic. Celica ji je bila raj. Tu je molila, prepisavala knjige, poučevala svojo netjakinjo, sv. Pavlo. Živela je silno zmerno. Že prej je leta in leta jedla samo enkrat na dan nekoliko sadja in sočivja in o praznikih je dodala nekóliko olja. Pozneje je jedla samo vsaka dva, tri dni, o štiridesetdanskem postu pa le ob sobotah in nedeljah. Sv. obhajilo je prejemale vsak dan, kakor je bila tedaj v Rimu navada. Umrla je 31. decembra 439. Še o božiču je bila s Pavlo v Betlehemu in je tam prejela sv. obhajilo. Ta biografija je prekrasna kulturna

slika iz krščanske starodavnosti. Rampolla je dodal 200 strani in folio, kjer pojasnjuje razna vprašanja, tičočja se tedanjih razmer. Hkoncu pa želi, da bi se našel kdo, ki bi opisal življenje te plemenite krščanske junakinje tudi za ljudstvo, da bi tako sijala sv. Melanija kot čist vzor v našo mračno dobo! (Prim. Hist. pol. Blätter 1906. 137'. str. 584 sl.).

A. U.

Prva francoska ljudska univerza.

— Prvo ljudsko univerzo na Francoskem je ustanovil delavec M. D e h a r m e l. 1898 v Parizu. Deharme je izreden mož. Po poklicu je stavec. Iz modernih idej je povzel predvsem svobodo. Iz svobodoljubja je postal anarhist in je preživel dalje časa v ječi. Potem je spoznal, da more delavce osvoboditi in dvigniti le učenje. Začel se je najprej sam strastno učiti. Zbral je krog sebe nekaj tovarišev ter se je v večernih urah po dnevnem delu z njimi učil: najprej astronomije, potem fizike, kemije, geografije, biologije in nazadnje zgodovine idej. L. 1898 pa je ustanovil nekako univerzo za vse delavstvo. Najel je nekaj sobic in večjo dvorano, naprosil nekaj profesorjev, politikov, tehnikov itd. za predavanja ter začel vabiti delavce. Vsak član naj bi plačeval 50 novčičev na mesec. Zbrali so se delavci in delavke, stari in mladi, očetje in sinovi, žene in dekleta. „Mi hočemo, je dejal Deharme v oklicu, resnico, lepoto, нравno življenje za vse. Mi hočemo, da bodi vse ljudstvo deležno dobrin, ki so dediščina človeštva; kakor solnce sije za vse, tako naj tudi umska luč sveti vsem.“ Sam Deharme je ateist, toda za svojo univerzo je zahteval popolno svobodo. „Naša Zveza ne širi nobenega političnega, verskega ali filozofičnega nauka. Naša zv. za hoče višjo ljudsko izobrazbo in socialno etično

vzgojo. Duh, ki nas navdaja, je duh svobode. Proste ure so za delavca najbolj pogubne, če nima veselja do učenja in izobrazbe. Če pa ima to veselje, bo porabil proste ure ne le prijetno, temveč jih bo izkoristil za telesni, umski in нравni svoj razvoj, in le to pomenja socialno samoosvoje.“ Enkrat je prišel v dvorano znani francoski apologet Denis in prosil svobodne besede, da razloži načela svoje vere. Med predavanjem je nastal velik šum, mnogi socialisti so zahtevali, da se mu beseda vzame, a Deharme je z vso odločnostjo branil svobodo in nastopil potem, ko so ga tovariši napadali, za to svobodo tudi v javnosti po časnikih. Poleg znanja je poudarjal Deharme vzgojo. „Francoska republika, je dejal, je bila kar razsipana s šolstvom. Vsaka šola, so dejali, bo izpraznila eno ječo. Število zločincev analfabetov se je res zmanjšalo, a zato se je povečalo število izsolanih zločincev: celotno stanje se ni izboljšalo; zgraditi so morali celo nove ječe. Imeli so znanje za namen, ki je le sredstvo. Mi hočemo ne le učiti, marveč tudi vzgajati.“ In kakšen je uspeh te ljudske univerze? L. 1894 je izpovedal Deharme, da klavrn. Nekaj časa je šlo, potem pa je zmanjkalo delavcem resnobe. Kakšni so vzroki? En vzrok so organizacijske težave. Deharme je leta in leta vsak večer sam prišel k predavanjem, da je skrbel za red. celo spal je v enem kotu „univerze“, vendar ni prav šlo naprej. Drugi vzrok je umski. V predavanja ni bilo mogoče spraviti pravega reda. Eden je predaval o tem, drugi o onem, delavci so poslušali, a na koncu meseca je bila v njih glavah neka čudna zmes vsega, a nič pravega znanja. Tretji vzrok pa je pač ta, da univerza delavcem ni dala nič gotovega, nobenih jasnih načel, nobenih trdnih ciljev. Ta je tolmačil materializem, oni panteizem itd. Silno

značilno je, da je ateist Deharme sam izpovedal to veliko slabost vse svoje vzgoje. „Brez Boga – tako je pisal l. 1903 v svojem časniku „La Coopération des idées“ – ne moremo še pojmiti dejavne morale. Vse to, kar nam izdajajo za neodvisno, znanstveno, umsko ali pozitivno moralo, je le parodija na moralo.“ In pozneje je pisal o razporoki: „Resnica je, nerazdružljivost zakona je najboljša poročila pravnega reda in miru v rod- bini, v družbi, proti nagonom človeške bestije. A resnica je tudi, da brez dogme sama pamet ni zmožna vzdržati poedinca, da bi se žrtvoval vrsti in da bi podredil svoje fiziološke nagone socialnim dolžnostim.“ Prav zato De- harme tudi odkrito izpoveda, da socialna demokracija ni zmožna rešiti socialnega vprašanja. „Socializem je videl le me- hanizem v tem, kar je nadmehanično. Ne le, da ni rešil moralne krize, celo

videl je ni. Na vse aspiracije naše duše, na vse nemirno kopnenje naše dobe, na vse dvome je odgovarjal le z obeti vsakdanjega kruha. Kaj? Ali so se zato trudili geniji stoletja in stoletja? „So- cializem more rediti le obup. Samomor velike angleške socialistinje, Eleonore Aveling, hčere Karla Marxa, je najboljši dokaz, da je socializem nezmožen dati dušam smeri. Socializem ni umel člo- veka. Bil je izraz enega hipa, ene ka- tegorije, a ni dvigajoči in gonivni ideal!“ Kaj tedaj? „Jaz sam ne vem, kje je rešitev, jaz celo ne vem, če je sploh kje!“ — Odkrita izpoved, a silno žalostna. Ni čuda, da tudi tako poržtvo- valen mož, kakor je Deharme, ne more dati delavstvu višjih ciljev in vzorov, in da tudi njegova univerza ne more dati prave izobrazbe! (Prim. Revue de deux Mondes tom. XXIII. str. 399 sl.: A propos de l'université populaire).

A. U.

Slavorum litterae theologicae so dovršile svoj II. letnik, ki kaže velik napredek. Razen Slovanov opazimo med sotrudniki znanega Tondini-a de Anarenghi in A. Palmieri-a, enega prvih strokovnjakov v vzhodnem cer- kvenem vprašanju. Skrbno urejevani časopis si je pridobil že mnogo ugleda in priznanja med znanstvenimi krogi raznih narodov; tudi ruski in srbski bogoslovski krogi ga upoštevajo in mu pošiljajo v zameno svoje časopise in knjige. V IV. št. l. 1906 je Dr. L. Jelič priobčil velezanimiv temeljit članek „Slavorum Meridionalium catholicorum linguae litur- gicae“. — Uredništvu se je pridružil naš rojak dr. F. Grivec; sotrudništvo je obljubil prvi ruski bogoslovski učenjak N. N. Glubokovskij. S prihodnjim

letom se bo list povečal; cena ostane ista (6 K za celo l.). Vsi, ki se količkaj zanimajo za bogoslovsko in slovansko znanost, bi moral „Sl. l. th.“ upoštevati in naročati. — Administracija je v Pragi I–190.

Družba sv. Mohorja je zopet raz- poslala svoje knjige kot lepo božično darilo. Udov je bilo 81.979, torej je romalo 491.874 knjig med slovensko ljudstvo. Poleg Koledarja, molitvenika in krasnih Zgodeb, ki se bodo še na- daljevale, so dobili udje letos en poto- pis (Lavtižar, Pri severnih Slovanih), eno daljšo povest (Lah, Uporniki) pa Stritarjeve „Lešnike“. Stritar kliče ob- enem Mohorjanom Zbogom! v slovo. Za l. 1907 obeta družba poleg večjih in krajših povesti III. zv. apologetične

knjige „Pamet in vera“ in knjigo „Umni čebelar“. Naj bi število članov ne nazadovalo!

Ljudska knjižnica za ljudstvo je začela izhajati v zalogi „Katoliške bukvarne“ v Ljubljani. Nje namen je podajati ljudstvu dobrega zabavnega beriva „iz domačih in tujih logov“. „V lepi obliki bistriti glavo, blažiti srce, krepiti voljo, to namerava Ljudska knjižnica. S temi cilji bo najbolje pospeševala tudi pravo omiko Slovencev“. Izhajala bo po 2 krat 1. a mesec v sešitkih po tri tiskovne pole. Cena za 10 sešitkov K2.20 s poštnino vred. Prvi trije sešitki so prinesli povest „Znamenje štirih“, angleški spisal A. Conan Doyle, iz življenja londonskega detektiva. Sledile bodo povesti iz raznih literatur.

Jan Magiera, poljski profesor iz Galicije (Nowy Sącz), nam je poslal nekoliko člankov, ki pregledno in kratko, a živahno in zanimivo popisujejo zgodovino poljske literature. Ker smo nepozabnemu spomину S. Gregorčiča posvetili daljši članek, zato smo morali zaradi pomanjkanja prostora odložiti prvi članek o poljski literaturi; s prihodnjo št. bomo začeli priobčevati zanimive članke poljskega profesorja.

Iz slovenske kulturne zgodovine.

– Silno zanimivi in važni dobi v zgodovini Slovencev sta 1848. leto pa doba od 1861 – 1874. Leto 1848. je obdelal Apih (Slovenci in 1848. leto. V Ljubljani 1888. Zal. Matica Slovenska). Žal, da je knjiga pisana precej težko in zato odvrača čitatelje. Za drugo dobo pa še nimamo celotnega dela, namreč le posamezne biografije

in monografije. (Prim. literaturo v brošuri: Lončar, Politično življenje Slovencev. V Ljubljani 1906.) „Slovenska Matica“ izdaja prav sedaj J. Vošnjakove „Spomine“ (I. zvezek od l. 1840 – 1868). V teh spominih je mnogo zanimivega gradiva za slovensko kulturno zgodovino, vendarle pa je v njih dosti preveč osebnega in čisto brezpomembnega. Dr. France Oblak je izdal pravkar knjižico: Dr. Karol Lavrič in njegova doba. (V Gorici 1906.) Ta knjižica pa celo ne zadovolji čitatelju. Tudi v tej se zdi, kakor da bi bila prva pisateljeva osebnost, tako vsiljivo stopa v osredje. O dr. Lavriču niti ne izvemo, odkod je bil, kje in kdaj se je rodil, kje se je šolal, kako se je razvijal. Pač nam kaže pisatelj dr. Lavriča kot velezaslužnega za narodno probudo na Primorskem. Toda človek bi rad izvedel, kakšen je bil še sicer njegov vpliv na kulturo našega naroda. Kakor je bil dr. Lavrič blagodušen in nesebičen, so vendar v njegovem življenju momenti, ki človeku nehote vsiljujejo razna vprašanja. Le mimogrede je vrgel dr. Oblak opomnjo, da je Lavrič „odstopil od vere“. O tem, da se je dr. Lavrič ustrelil, pa niti ne zine ne. Tako je ta brošura le slab donesek k zgodovini tedanje dobe. Če piše nepristranski zgodovinar življenje mož iz tedanje dobe, se nikakor ne more ogniti vprašanja, kakšni so bili njih splošni kulturni nazori, njih nazori o religiji kot kulturnem činitelju, zlasti njih odnošaji do liberalizma. V tisti dobi se je sejalo seme, ki je povzročilo med Slovenci usodni razpor, pod čigar žalostnimi posledicami trpi še vedno naš narod in ves naš kulturni razvoj.

~~~~~
Listnica uredništva. L. L. (Krakov). Oprostite! V to številko smo mogli vrstiti le manjši članek. *Pride vse na vrsto. Pozdrav!* – G. R. (C.) *Hvala!* *Pride.* – Dr. P. O *Dennertovi knjigi še izpregovorimo.*

Uredniki: Dr. Fr. Grivec, prof. Evg. Jarc, dr. A. Ušeničnik.

Aleks. Götzl kipar, pozlatar in -
izdelovatelj oltarjev
Ljubljana, Wolfove ulice št. 1

se priporoča prečastiti duhovščini v izdelovanje vseh v njegovo stroko spadajočih del. Na razpolago so načrti, katere na zahtevo pošlje na ogled. - Nadalje se priporoča tudi za vsa v stroko spadajoča popravila, katera izvršuje točno in - - - po najnižjih cenah. - - -

- Tovarna oljnatih barv, laka in firneža -

Brata Eberl : : : : Delavnica : : : :
Igriške ulice šte. 6
: blizu vladne palače. :
slikarja napisov, deko- Prodajalnica in pisarna
racijska, stavbinska in Miklošičeve ulice 6
pohištevna pleskarja-
lakirarja. Mojstra-ple- za frančiškan cerkvijo.
skarja c. kr. državnih in : : Telefon št. 154. : :
c. kr. priv. juž. železnice : Ustanovljeno 1842. :
: : v Ljubljani : : Delovanje z elektr. silo

.. .. Za zobovje najbolje. .. ..

Kaj je Seydlin? Pripoznana
najboljša ..
po najnovejših higijeničnih predpisih in
preskušnjah prirejena, mnogokrat od-
likovana kosmetična ustna voda. Dobi
se pri O. Seydlin in A. Persche v Ljubljani.

Na prodaj v vseh večjih trgovinah.

Najsigurnejša
prilika
za štedenje!

**Vzajemno podporno
- društvo v Ljubljani -**

registrovana zadruga z omej. poročtvom

Kongresni trg šte. 19

sprejema vsak delavnik od 9.—12. ure
dopolodne hranilne vloge ter jih obrestuje
po $4\frac{3}{4}\%$, to je: daje za 200 K 9 K
50 h na leto. Druge hranilne knjižice
se sprejemajo kot gotov denar, ne da
- bi se njih obrestovanje prekinilo. -
Rentni davek plača hranilnica sama.

Dr. Vinko Gregorič l. r., predsednik. —
Kanonik Janez Sušnik l. r., I. podpred-
sednik. — Kanonik Kalan Andrej l. r.,
II. podpredsednik.

Ustanov. pred 100 leti.

.. Najstarejša ..
svečarska trvdka " **Fr. Šupevc**

priporoča velečastiti duhovščini in slav-
nemu občinstvu zamčeno pristne če-
belno-voščene sveče za cerkev, procesije
in pogrebe voščene zvitke itd. izborni
méd-pitanec, Ljubljana, Prešernove (Slo-
- nove ulice) 7, (Perlesova hiša) - -

Gregorčičev spomenik.

V Gorici se je sestavil osrednji odbor za
Gregorčičev spomenik, ki ima nalogo spre-
jemati radodarne doneske slov. rodoljubov,
s katerih pomočjo naj bi se postavil dostojen
spomenik prerano umrlemu pesniku. Na-
čelnik je deželni poslanec in odbornik pro-
fesor Ivan Berbuč. Doneske sprejema za-
časno izvrševalec oporoke rajnega pesnika
prof. Josip Ivančič v Gorici (P. Corno 8).

Stavb., umetno in konstr. ključavničarstvo

Josip Weibl

nasled. J. Spreitzer
priporoča sl. občinstvu
in prečast. duhovščini

· svojo izborno ·
urejeno delavnico

Cene solidnemu delu
.. so dokaj nizke. ..

Specijaliteta : Valjični
zastori, železne kon-
strukcije, vod. sesalke,
napeljevanje vodovo-
dov. · Napravlja troš-
kovnike in načrte po
poljubnih risbah v raz-
ličnih slogih ter po-
šilja poštnine prostó.

Vse poprave izvršuje
.. po najnižji ceni. ..

Fr. Čuden, Ljubljana

urar in trgovec, Prešernove ulice

· Največja izbira vsakovrstnih ur ·

Ceniki zastonj. Ceniki zastonj.

Iv. Podlesnik ml.

priporoča svojo trgovino

: s klobuki in čevlji :

Ljubljana, Stari trg št. 10.

Velika zaloga

Solidno blago

Zmerne cene

Priznana lična in
: cena izdelava :

Knjigoveznica

Katoliškega tiskovnega

: društva v Ljubljani :

Kopitarjeve ulice št. 2.

Priporoča se v izdelavo
vsakovrstnih knjigove-
ških del. Napisi za dru-
štvene znake se
točno izvršujejo !

L. Mikusch

tovarna solnčnikov in dežnikov
priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

v Ljubljani, Mestni trg 15.

Prevlake in poprave izvrše se
: dobro in poceni. :

Najnižje tovarn. cene.

Ivan Kregar

pasar in izdelovatelj cerkvenega orodja
in posode, Ljubljana, Poljanska cesta 15,
se priporoča v izdelovanje vsakovrstne cer-
kvene posode in orodja iz zanesljive kovine
po uzorcih ali lastnem načrtu v poljubnem
slogu. Staro posodo popravi in prenovi,
posrebrni in pozlati; v ognju pozlačuje tudi
.. strelovodne osti, vse po najnižji ceni ..